

GESCHIEDENIS
VAN
EERSEL

door

Peter Norbertus Panken

Ingeleid en bewerkt door

Johan Biemans

**GESCHIEDENIS
VAN
EERSEL**

door

P.N. Panken

STICHTING VRIENDENKRING EICHA

VOORAF

Voor u ligt *De Geschiedenis van Eersel*, een van de niet eerder gepubliceerde manuscripten van Peter Norbertus Panken, geboren in Duizel in 1819 en overleden te Bergeijk in 1904. Deze onderwijzer, algemeen bekend als meester Panken, heeft ons ook een aantal dorpsgeschiedenissen nagelaten, zoals deze van Eersel.

In de jaren '70 van de vorige eeuw werd ik door Jac Hoeks, erfgenaam van de Pankenalia, in de gelegenheid gesteld alles van de meester te kopiëren, aanvankelijk met de schrijfmachine. Voor een deel kon ik dit werk uitbesteden aan een viertal medewerkers van het Administratief Centrum - voorloper van de Werkvoorziening Kempenland (WVK) – toen nog gevestigd in het eind jaren '60 vrijgekomen klooster van de paters Assumptionisten te Bergeijk.

Alles wat ik op die manier uit handen gaf en in getypte versie terug ontving, heb ik aan de hand van elk manuscript woord voor woord gecorrigeerd. Dat was nodig, onder andere omdat door de typisten vaak was afgeweken van de door Panken gebruikte spelling. Zaterdag van Panken met een u werd bijvoorbeeld zaterdag én zonder hoofdletter.

Deze Geschiedenis van Eersel voltooide ik aldus op 3 november 1974. Het manuscript bestaat uit drie katernen, gelinieerd folioformaat (20 x 33 cm). Het eerste katern bevat p. 1 t/m 46, het tweede p. 47 t/m 94, het derde p. 95 t/m 142. Er ontbreken geen bladzijden, maar Panken heeft wel in elk katern veel ruimte vrijgelaten voor latere aanvullingen.

Voor aanvullingen kreeg hij medewerking van de Eerselse kapelaan, later rector Josephus Martinus Arnoldus van Eijl.¹ Uit de Dagboeken

¹ Josephus Martinus Arnoldus van Eijl van Tilburg werd kapelaan in Eersel in 1892. Hij werd benoemd tot 1^e rector van het Liefdegesticht Sint-Jacobus op 7.11.1902.

van Panken weten we wanneer hij deze kapelaan op de pastorie bezocht. Deze aanvullingen liet ik niet overtypen en zijn ook hier in deze uitgave niet meegenomen. Ten eerste omdat de kapelaan vooral het taalgebruik van Panken dacht mooier te moeten maken. En ten tweede, hij een aantal zaken doorstreepte die hij zelf voor de geschiedenis van Eersel wellicht te bijkomstig en/of niet interessant genoeg vond.

Aan het eigen handschrift en inktgebruik van de kapelaan waren zijn toevoegsels goed te onderscheiden van wat Panken zelf schreef. De notities van de kapelaan, zoals jaartallen en namen, zijn klaarblijkelijk ontleend aan doop-, trouw- en begrafenisregisters van de parochie. Als we verderop zullen zien dat Panken zijn drie cahiers begin juni 1897 bij pastoor Schoenmakers bezorgde, en hij op 3 augustus daarna met de pastoor de aanvullingen van de kapelaan besprak, heeft die ook zichzelf nog kunnen toevoegen aan de lijst van kapelaans.

Wanneer Panken met zijn onderzoek begon en met wie hij daarover zoal in contact kwam, kunnen we met hinkstapsprong volgen in zijn Dagboek.

1859

p. 399

Met den Heer Bijnen, Burgemeester te Waalre, lid der Prov. Staten en Ingenieur-verificateur over 3 Provinciën doorsnuffelde ik Zaterdag 21 Januari een groot gedeelte van het Gemeentearchief op het Raadhuis te Eersel, zijnde ik daartoe door gemelden Heer aangezocht.

1876

p. 1049

Den 18 Augustus begaf ik mij reeds vroeg naar Eersel ten einde er op 't raadhuis het oud gemeente-archief tot 2 ure des middags geregeld na te zien en daarvan uittreksels te nemen.

p. 1055

Den 20 October maakte ik weder aanteekeningen ten raadhuize Eersel.

1880

p. 1246

27 November 1880 wilde ik met den Eerw. Pastoor² te Eersel – een vriend van historisch onderzoek enz. – kennis maken, waartoe ik reeds lang 't plan had. Zijn kapellaan³ noodigde mij hiertoe inzonderheid, die ik 14 Aug. in Duizel ontmoette. Den 27 Nov. vond ik den pastoor te Eersel afwezig, doch de kapellaan toonde mij vele oude belangrijke registers te dier pastorie berustende en drong op mijn veelvuldig verzoek aan. Ik hechtte zeer aan gezegde documenten en vriendschap dier geestelijken.

1884

p. 1455

Tussen de posttijden – van 11 tot 6 ure – ging ik 13 September naar Duizel. Mijn plan was, met professor Panken op de pastorie te Eersel, locale aanteekeningen in te zien. Omdat mij hiertoe de tijd ontbrak vergezelde mij Heer-neef tot nabij 't gehucht Schaijck.

1891

p. 1984

7 October sprak ik den secretaris te Eersel aangaande het gemeentelijk oud, vroeger merkwaardig archief en bezichtigde er, van Duizel terug, de 5 fraaie grafzerken op 't kerkhof.

p. 1993

Te Eersel sprak ik 17 November het hoofd der school over folklore enz. en van Duizel terug, den eerw. pastoor over het kerkelijk archief.

1896

p. 2325

Van eene wandeling 1 September naar Duizel tot Eersel terug, verhaalde ik er den Secretaris mijne vernieuwde of aangevangen Beschrijving dier gemeente.

² Pastoor H.J. Schoenmakers, † 30.11.1902 ruim 75 jaar (jb).

³ Joannes Henricus Adrianus Vissers van Eindhoven, 1863 – 1867 kapellaan te Eersel (jb).

1897

p. 2359 [Begin juni]

Neef Jac. Panken had mij ter genoemde vergadering [1 juni te Stratum] gezegd, mij eerstdaags een' dag te zullen bepalen, wanneer het hem best zou te pas komen, eenige in den toren aldaar geborgen oude archieven op mijn verlangden, in te zien. Hij schreef dit op Donderdag 10 Juni te willen doen.

Na met den gewezen veldwachter Van Der Aa die documenten uit de kast genomen en van half 11 tot h. 1 ure overzien te hebben, bracht hij de ingebonden rekeningen van Duizel en Steensel, des namiddags uit den toren op 't zangkoor der kerk, om meerder licht te genieten en ik tusschen h. 2 en 6 ure ze heb ingezien. Bij mijne ordening in 1876 van het gemeente oud-archief had ik ook deze rekeningen (lopende van 1739 tot 1811) gelezen. Deze uitstap, door zeer fraai weder begunstigd, begon 's ochtends 8 ure, overhandigde 3 registers handschriften mijner Geschiedenis van Eersel aan den pastoor [Schoenmakers] aldaar.

p. 2378/9

Dinsdag middag 3 augustus wandelde ik bij prachtig weder naar Duizel. [...] Ginds gaande [had ik] ter pastorie getoefd te Eersel en met den eerw. Pastoor gesproken over de aanvullingen enz. die zijn kapelaan⁴ in mijne Beschrijving van Eersel geeft. Hij was dien dag naar Casteren.

1897

p. 2389

Dinsdag namiddag 14 September behandelde ik met den kapelaan te Eersel, van half 2 tot 4 ure, eene door mij in 1896 geschreven Geschiedenis dier parochie.

p. 2398

Woensdag 1 December toefde ik ter pastorie Eersel.

⁴ Josephus Martinus Arnoldus van Eijl van Tilburg werd kapelaan in Eersel in 1892. Hij werd benoemd m.i.v. 7.11.1902 tot 1^e rector van het daar in 1901 gebouwde Liefdegesticht Sint-Jacobus.

1903

Compendium Dagboek

p. 1483

Woensdag 9 September om 7 ure 's morgens uit Bergeik gereden sprak ik te Eersel den Ew. Rector [Van Eijl].

Epiloog

In zijn Dagboek vermeldt Panken tweemaal dat hij De Geschiedenis schreef in 1896. Een jaar later, in 1897 zo lezen we, heeft kapelaan Van Eijl er zijn aanvullingen aan toegevoegd. Dan zeven jaar later, in 1903, een jaar voor zijn dood sprak Panken nog met Van Eijl die in 1902 inmiddels tot *rector van Eijl* gepromoveerd is.

De droom van de meester om het manuscript nog bij leven in drukvorm uit te geven, is bij een droom gebleven. Hij klaagde al enige tijd over ernstige reumatisch pijn in de rechterhand, wat aan zijn manier van schrijven wel te merken is. En zo kwam de Geschiedenis van Eersel, met een aantal andere van zijn dorpsgeschiedenissen bij zijn 'nalatenschap' terecht.

Dankzij de vriendelijke medewerking van erfgenaam Jac Hoeks kregen de manuscripten van de meester onder de parasol van de Stichting Eicha een nieuw leven. Het bleef niet alleen bij overtypen. Sinds de tekstverwerker de opvolger werd van de schrijfmachine hebben we daar dankbaar gebruik van gemaakt. Eerder dan deze Geschiedenis van Eersel heb ik samen met vrijwilligers van het Eicha Museum kans gezien een aantal van de manuscripten om te toveren met dit moderne gemak van ons digitale tijdperk.

Hand in hand met de Stichting Vriendenkring Eicha werden tot nu toe als het ware herboren: De geschiedenis van Bergeijk⁵, De geschiedenis van Luyksgestel, De Geschiedenis van Riethoven, de

⁵ Deze bestaat uit 702 pagina's en indices: Algemeen, Familienamen en Geografische namen. Deze is niet dezelfde als de Beschrijving van Bergeik, uitg. Prov. Gen. Van Kunsten en Wetenschappen, 1900.

Geschiedenis van Westerhoven. En na deze reeks nu ook de
Geschiedenis van Eersel. De Geschiedenis van Borkel & Schaft zal de
volgende zijn.

Johan Biemans, redactie.

Bergeijk, november 2019

Inhoud

	Voorwoord /verantwoording door jb	i
I.	Ligging van Eersel. Oudheid en naamsafleiding. Heerdsteden en gehuchten.	5
II.	Bevolking. Huizen. Bestaansmiddelen. Bierbrouwerijen. Graanmolens.	12
III.	Openbare wegen. Beken. Brandkuilen en waterpoelen. Voorzorg tegen brand.	14
IV.	Huishoudelijk- en gemeentebestuur. Opheffing der dingbank. Zelfstandige gemeente. Raadhuis. Archief. Gemeentewapen.	16
V.	Week- en jaarmarkten. Gilden en andere verëenigingen. Tienden. Cijnsen.	23
VI.	Overzicht van den godsdienstigen of kerkelijken toestand.	27
VII.	De Parochiekerk. Het Patronaat. De Toren. Luiklokken.	30
VIII.	Pastors en andere Priesters in de Parochiekerk .	42
IX.	De Gereformeerde Gemeente en Predikanten. De Parochiekerk door hen in gebruik. Zij wordt genaast en keert tot de Katholieken terug.	47
X.	Heide. Vroente.	55
XI.	Lotgevallen of merkwaardige gebeurtenissen.	58

I. Ligging van Eersel. Oudheid en naamsafleiding. Heerdsteden en gehuchten.

Deze gemeente is gelegen in de provincie Noordbrabant, drie uren van de stad Eindhoven en twee uren van de Belgische grenzen. Zij paalt N. aan de gemeente Duizel en Steensel, O. aan Riethoven, Z. aan Bergeik, W. aan Hoogeloon, Hapert en Casteren. Al deze dorpen behooren onder de voormalige Meiërij van 's Hertogenbosch, kwartier Kempenland.

Een halve eeuw geleden meldde een schrijver in zijn uitgebreid werk¹ betreffende de gesteldheid van den grond en zijne voortbrengselen:

“Nauwelijks een vijfde deel van de oppervlakte dezer gemeente brengt iets voort, zijnde al het overige woeste heigrond. Ook het bebouwde gedeelte is zeer slecht en zandig, en kan niet dan door zwaren arbeid en veel mest tot eenen geringen trap van vruchtbaarheid gebracht worden; voornamelijk in het O. dezer gemeente is de grond uitermate slecht, dor en schraal. Men telt er 171 huizen bewoond door 179 huisgezinnen, uitmakende eene bevolking van ruim 900 inwoners, die meest hun bestaan vinden in landbouw en schapenteelt. De voortbrengselen welke de grond oplevert, bestaan voornamelijk in rogge, boekweit en eve of ligte haver; voorts aardappelen, spurrie en andere voederkruiden. Ook heeft men er eene stijfelmakerij, eene brouwerij en een korenmolen.”

Naar het oordeel van sommigen is de onvruchtbaarheid dezer mededeeling ietwat sterk gekleurd. De gronden verschillen niet zeer veel van die der naburige plaatsen. Gemelde schrijver heeft blijkbaar zijne opgave getrokken van eenen anderen auteur², die zegt, zijne mededeeling gedaan te hebben volgens eene door den Schout Bolsius verstrekt. Een morgen land gold omstreeks 't jaar 1800 slechts f 90 gemiddeld, bij verkoop. In 1807 waren er 298 stuks runderen en 40 paarden. Er werden toen geen fabrieken of trafieken gevonden dan eene onlangs opgerichte stijfelmakerij, welke niet zeer langen tijd had bestaan; eene brouwerij en graanmolen. Men trof er vele kleine boerderijen, vele behoeftige lieden. Bijna 20 huisgezinnen waren arm en de armenkas kon naar de mededeeling van 't genoemd Hoofd der gemeente onmogelijk hun den noodigen onderstand verschaffen.

¹. A.J. van der Aa, *Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden*, 1845.

². S. de Graaff, *Hist. Statist. Beschrijving van het Departement Brabant*, 1807, I blz. 532.

Behalve enkele uitzonderingen is 't ontstaan der dorpen in deze landstreek onbekend. Iets stelligs wegens hunne naamsafleiding te melden is almede zeer moeilijk. Het geschrijf over zoo hooge oudheid is meestal verloren moeite, omdat men het wegens die stof toch niet verder dan tot gissingen brengen kan. Het is echter den mensch aangeboren om verklaringen te zoeken van hem duister geworden benamingen.³

Voor de vroegste bewoners dezer streek worden de Germanen gehouden, die heidenen waren. Uit Tacitus is het overbekend, dat zij hunne goden in zoogenaamde heilige wouden vereerden. Terwijl tal van geschied- en oudheidkundigen Eersel de plaats noemen alwaar de afgod *Eer* tijdens het heidendom vereerd is geworden en naar dezen den naam bekwam en behield, noemen anderen deze afleiding belachelijk, dwaas of bespottelijk.

De eerste maal vindt men de plaats op het jaar 712 onder de benaming van *Eresloch* gemeld. Loch is het oude loe of loo aan welk woord een groot aantal beteekenissen wordt gegeven.⁴ De meest waarschijnlijke is de hoogte bij een bosch of boschhoogte. De uitgang el verraadt het afgesleten lo, zooals in menigvuldige plaatsen, ook in de nabijheid gelegen, bijv. Bladel, Borkel, Steensel. Mr. J.J.E. Van Zinnicq Bergmann vermoedt Eersel de eer- of heerzaal van eenen Frank geweest te zijn, wat door sel of sale zou aangeduid zijn.

Hij verenigt zich derhalve niet met de afleiding door dr. Hermans, die Eersel vermeent het lo van Eer of Heer, dat is Honorius (een mansnaam) te wezen. Dat men, evenals van de meeste plaatsen, Eersel eenigszins verschillend schreef is niet te verwonderen. Ik vond het onder den naam van Ereslo, Edersel, Eersele, Iersel, Eerzel. Buitengemeen talrijke landerijen en andere plaatsen, vooral in België, heeten Eersel of de Eersels. Mogelijk wijst eer in eren op ontginning, ploegen, scheuren.

Niet onwaarschijnlijk is Eresloch of Ereslo hetzelfde als Heredsloch dat is veebosch. Deze gegevens zullen in de duisternis waarin de naamsafleiding van Eereslo of Eersel steeds verscholen bleef wellicht eenig meer licht kunnen verspreiden.

³. Dr. Hermans in zijn *Mengelwerk over Noordbrabant*, II blz. 79.

⁴. Er is hierover verbazend getwist en geschreven.

In de nabijheid van Eersel liggen in eene schier oost-westelijke richting van minder dan drie uren gaans en eene geringe breedte o.a. zeven dorpen welker namen op sel uitgaan. Men noemt ze de Acht Zaligheden. Eersel, als het voornaamste en aanzienlijkste dezer dorpen is daarvan de hoofdplaats. Dewijl deze plaatsen niet ver van 't oude Pladella, thans Bladel, waar in den aanvang der tiende eeuw de Frankische koningen een kasteel, slot of zeer uitgebreide huizing te Netersel⁵ bezaten, waarin soms vergaderingen belegd werden, kleeft genoemde Mr. J. Zinnicq Bergmann⁶ het gevoelen aan, dat die dorpen onder het rechtsgebied aldaar behoorden en de naam daarvandaan komt als: Duizel (Duinzaal), Steenzaal (Steenzaal, steeds in vroeger tijd onderscheiden, vermits destijds een steenen gebouw eene zeldzaamheid was), Knechsel (Knechtzaal), Reusel (Reuszaal, wellicht de provoost), Hulsel (Huldezaal), Netersel (Nederzaal). (Men weet hoe sommigen van eenige dezer plaatsen andere en meer met de ligging strookende naamsafleidingen zoeken.)

Bladel was reeds vóór de tiende eeuw eene welbebouwde plaats en de landgoederen of vorstelijke huizing met bolwerk en torens beschut⁷.

Door deze Acht Zaligheden beduidt men de acht genoemde, behalve Bladel op *sel* eindigende dorpen. Het volk spreekt echter niet van Selheden maar immer van zaligheden, want het kent er den oorsprong of de beteekenis niet van. Mogelijk is het woord *Zaligheden* verbasterd van Sel-, of Sellig- of Seligheden. Na de omwenteling van 1830 hebben vooral militairen uit de Noordnederlandsche provinciën, hier langdurig ingekwartierd geweest, dit gezegde verbreid. Sommigen dezer wijsneuzen dreven, zooals een Schrijver uit Bladel almede bemerkt, den spot met de rechtschape bevolking dezer kleine, nederige en niet zeer bemiddelde of welvarende dorpen, doch die door getrouwheid aan geloof en eigene zeden uitmunten⁸.

Van oude tijden tot in het laatste der 19e eeuw is de gemeente in de Heertgangen of Gehuchten de Plaats of Kapel, Schadewijk, Stokkelen, den Dijken en Boevelen of Boevenheuvel verdeeld. Heerd- of hertgang, ook berdgang geheeten, was vroeger den uithoek of het gedeelte van het dorp waaruit het berd of het vee der ingezetenen onder de hoede van den

⁵. Ik deed ter plaatse van het slot in 1844 nagravingen.

⁶. In zijn *Tiendrecht*, blz. 66.

⁷. Th. Ign. Welvaarts, *Geschiedenis van Bladel en Netersel*, 1890.

⁸. Zie Snieders, *Novellen uit de Acht Zaligheden*.

gemeenen herder naar de weide ging. Het mocht dan voldoende in de "gemeynte" of dorpsvrounten genuttigd worden. Toen het woord herd of heerd door het volk niet meer verstaan werd, dacht men ongerechtelijk aan haardgang. Het oude hertgang beteekent alzoo met het vee naar de algemeene weideplaats gaan. De kleine gehuchten met geringe bevolking werden bij den naasten haardgang geteld.

De Plaats of Kapel, tevens de dorpskom, is reeds verscheidene eeuwen dicht en aanzienlijk bebouwd. Zij wordt als de fraaiste in den omtrek beschouwd.

Kort Kruis noemt men een gedeelte van de weg ten westen der dorpskom. Thans staan er slechts twee woonhuisjes. Men weet de naamsafleiding niet meer. Waarschijnlijk stond daar voorheen een kruis. Ik lees o.a. in een extract van 1719 uit het schepenen-register der dingbank van een huis enz. bij "*het out Cruis*" gelegen.

Schadewijk wordt gewoonlijk Schaik genoemd. Men spreekt het Schajik uit. Bij raadpleging van 't woord ick volgt de beteekenis van weide en water. Schade of schadde beduidt ook zode en heiplag. Men kan het gehucht ook lommerwijk noemen. Scheijwijk kan een eik aan de scheiding beduiden. Behalve genoemde beteekenis heeft wijk die ook van gehucht. Het dorp Schaik bij Oss heette vroeger Schadewijk.

Schaik of Schadewijk onder Eersel ligt ¼ uur van 't dorp aan den weg naar - en aan de grens van Riethoven. Eenige huizen aan dit gehucht behorende dragen den naam van de Hoogstraat die vanzelf is opgehelderd. Het stedeke Hoogstraten in België heet alzoo, omdat het op een hooge door de Romeinen aangelegde straat is gebouwd.

Een paar huizen van dit gehucht dragen den naam van Meuleveld, omdat ze meer in de nabijheid van den gewezen molen gelegen zijn. Te Schaik lagen twee zeer oude hoeven welke aan de abdij van Tongerlo behoorden. De registers aldaar van die hoeven sprekende, noemen het gehucht "*in het Scayck*", ook "*in het Scaijwijk*".

Stokkelen is noordwaarts bij 't riviertje de Run gelegen. Mogelijk voert het dien naam van hout in de betekenis van stokken. Naar alle waarschijnlijkheid noemde en schreef men oudtijds dit gehucht Stokloo, dewijl men

alhier familienamen, alzoo geheeten aantrof, o.a. Johan van Stokloe (of Stocloe) was in 1359 schepen te Eersel.

Wordt loo door bebouwde plaats verklaard, dan is het een gehucht op de Stokt en in de beteekenis van water eene houtrijke streek bij de Run. Hierover ligt eene brug waarbij het riviertje bij hoog water menigmaal buiten hare oevers trad en alsdan eene stremming voor passanten veroorzaakte. Kan bij de beteekenis van den naam Stokkelen misschien ook aan stremmen naar het verouderde stokken gedacht worden. Eene menigte plaatsen voeren den naam van Stok of zijn daarmede samengesteld. Eenige bekwamen den naam van eenen offerstok.⁹

Niet ver van Stokkelen zijn twee huizen gelegen welke van ouds de Berckten genoemd worden.

De Dijk is tegen de kom naar de richting van Stokkelen en Schadewijk gelegen. Door dijk verstaat men hier steeds eene openbare straat of breeden weg. Na de dorpskom is de Dijk het best met huizen bebouwd. Minder is zulks in het gedeelte, zich zuidwaarts uitstreckende en de kromme Dijk genoemd wordt.

De Boevenheuvel

Dit gehucht van vijf huizen zuidoost van het dorp behoorde administratief tot den heerdgang Stokkelen en werd voorheen gewoonlijk Boevelen geheeten en geschreven. Naar men meent beteekent het Bovenheuvel, door vernuftspeeling of verbastering van 't volk Boevelen of Boevenheuvel geheeten. Van bijzonder oponthoud of terechtstelling van geboefte is althans niets bekend. Enkele minuten zuidwaarts staan twee boerenhuizen onder de gemeente Bergeik welke ook dezen naam van het gehucht dragen. Men spreekt gevolgelijk van den Eerselschen en van den Berg-eikschen Boevenheuvel.

De Hees ligt aan den weg naar Steensel. Aan dit woord worden vele verklaringen gegeven. De natuurlijkste is wellicht die van opene plaats in een bosch. Als zoodanig komt ze o.a. voor in eene oorkonde betreffende de Hees bij Hilvarenbeek.¹⁰ Onder de afleidingen behoort ook die van

⁹. Hermans, *Geschiedkundig Mengelwerk*, 1841.

¹⁰

woning of tehuis. Verbazend groot is het aantal plaatsen hees of daarmede zamengesteld. De veelal onbehuisde streken in Kempenland van die benaming bekend, liggen laag of bij heidegrond. Op enkele minuten van de Hees lag een woonhuis de Hooge Hees genoemd. Het is in 1896 afgebrand en niet herbouwd.

Heestert, zóó heet hier in den volksmond een heester, zijnde een jong boompje geschikt om te planten. Verdere verklaring is onnoodig.

De Heirsheuvel of Hersheuvel bestaat sinds onheuglijken tijd uit slechts ééne woning waarbij eene menigte landerijen behoorde. Zij waren 't eigendom van de abdij Echternach. In 1793 door het Fransch gouvernement aangeslagen werden ze aan eene lage som door een' protestantschen heer gekocht. Sinds 18... behooren ze aan de abdij van Postel.

Eerst later is op een paar minuten afstand van de oude of eenige hoof eene tweede woning gebouwd. Men noemt dit gehuchtje, niet ver van de Bergeiksche grens gelegen, gewoonlijk de Hersheuvelsche hoof. Mogelijk komt de beteekenis van het oude herd of koewachter, die er in de nabijheid van eenen heuvel (echter hier sinds onheuglijken tijd niet aanwezig) het vee naar de algemeene weide dreef.

Het gehucht **Boxheide** aan de grens van Bergeik gelegen telt .?. huizen. Box is een mansnaam die in de 13e eeuw en vroeger veelvuldig voorkomt. Dit gehucht is in eene vroente met den Hoogen- en Lagen Berkt van ouds gerechtigd, doch waarover menigmalen en zeer kostbare processen, o.a. in 1352 en 1507, zijn gerezen. Deze vroente bezat vanouds eene aanzienlijke dikke laag veen, hier moer geheeten welke steeds brandstof van eene goede hoedanigheid opleverde. De oppervlakte werd door het vee geweid. Thans is er geen aanzienlijke hoeveelheid veen in den bodem meer aanwezig. Men noemt deze vroente, welke uitgestrektheid ongeveer 100 loopensen beslaat, de **Putten of Klotterputten**. Zij is op Bergeiks grondgebied gelegen en door het riviertje de Run gescheiden.

De Leest bevat slecht één huis.

De Rosheuvel telt .?. Behalve verschillende andere beteekenissen zal hier vermoedelijk voor *ros* die van moeras of moerland de voorkeur verdienen. Ook beduidt het besproeid weiland.

De Spijker, gehucht uit één huis bestaande, ligt van 't dorp op 1 uur afstand. Het woord beduidt voorraadplaats. Hier stond mogelijk tijdens het Romeinsch gebied of althans zeer lang geleden een koornhuis, voorraadschuur of ander getimmerte, zooals die op korten afstand van kamp-, rust- of wisselplaatsen gebouwd werden. De kleine slotjes of heerenhofsteden bij eene boerenwoning noemt men in de Baronie van Breda nog Spijkers.

In een charter van 10 September 1393, berustende in het archief der St. Servaaskerk te Maastricht, komt Jan van den Spijker als schepen te Eersel voor. Hij woonde waarschijnlijk op dat gehuchtje.

De Voort almede een gehucht van slechts één woonhuis beduidt een weg of overgang voornamelijk door een water. Oudtijds schreef men ook Voord, Voorde. Foirt, Foort en Voerd, welk laatste woord hetzelfde is als Voerde, want de meeste woorden welke thans met 'oo' gespeld worden, vindt men in oude stukken 'oe' geschreven.

Peter Van Der Voert behoorde in 1439 onder de Schepenen te Eersel.

II. Bevolking. Huizen. Bestaansmiddelen. Bierbrouwerijen. Graanmolens.

Bij eene telling der haardsteden en woonhuizen in het hertogdom Brabant in 1437 gedaan, waarnaar de beden, zijnde de gewone belasting van vroegere dagen, geheven werden, bevonden zich te Eersel, toen Iersele geheeten, 235 huizen. Onder deze zijn 50 opgegeven, onder de benaming van arm, welke gevolgelijk geen belasting behoeften te betalen. Toen 21 April 1526 eene hertelling van alle huizen in de Meierij begonnen was, welke geregeld voortgezet werd, komt, naar een oud handschrift in die opgaaf "*die vriheijt van Eerssel*" met 173 huizen behalve drie onbewoonde vóór.

Tellingen in later tijden melden o.a. in 1736 en 1771 elk 177, doch in 1766 175 huizen. In 1805 bedroeg de bevolking 906 en 180, in 1815: 171 huizen en 987 zielen. Uit eene lijst van geboorten, huwelijken en overlijden van 1737 tot 1810 nam ik als 't grootste getal sterften in dat tijdvak over: 1747: 51; 1752: 45; 1781: 82; 1800: 42.

Zoals in het eerste hoofdstuk gemeld is, was de landbouw te allen tijde het hoofdbestaan der ingezetenen. In de vorige eeuwen dreven sommigen handel in menschenhaar voor de pruikenmakers en in koper, voornamelijk in Duitsche landen, terwijl anderen in Holland en enkelen in Frankrijk in manufacturen of dergelijke voorwerpen gingen handelen. Men trof er soms aan die den kost met beesten snijden of op de bleekerij te Haarlem verdienden. In vorige tijden bevonden zich hier ook Valkeniers.

Onder de inwoners trof men o.a. vóór het midden der 18e eeuw Arnoldus Van Der Wien en de heer Dionijs Bijnen, beide valkeniers van den Keizer van Oostenrijk. Bijnen was niet meer in functie en met Jufvr. Jennie Dens gehuwd.

Tot gerief der inwoners bestond er immer een genoegzaam getal winkels, herbergen, ambachtslieden, fabrieken en trafieken, hetwelk natuurlijker wijze dikwijls zeer onderscheiden was.

In 1702 vond men hier twee brandewijnstokerijen. Voorheen vond men hier zeven bierbrouwerijen en wist men nog niet lang geleden, door overlevering de gebouwen of de terreinen aan te wijzen waar ze gestaan hadden. Ten jare 1886 waren deze brouwerijen tot eene enkele, *de Valk*

geheeten, in de kom gelegen vernietigd. Ook deze brouwerij staakte in dit bedrijf, doch in is echter weder eene bierbrouwerij *het Hert* genaamd, aan den kunstweg op Steensel, tusschen het dorp en den molen tot stand gebracht.

Van zeer oude tijden bestond een wind- en graanmolen nabij het gehucht Schadewijk aan den binnenweg naar Steensel. Deze standaardmolen is in 18.. naar Strijp bij Eindhoven verplaatst.

Brabant's hertog Jan beveelt 7 December 1351 den schout van Kempenland zorg te dragen, dat de rechten van Hilwich, de gruitster van Oerle, op de gruiten van Eersel en Oerle gehandhaafd worden. Er bestaan patentbrieven van 21 October 1440, waarbij Filips, hertog van Bourgondië, Willem van Herve de gruit¹¹ bevestigt der dorpen: Eerssel, Steensele, Domêlen, Rijthoven, Westerhoven, Eijke, Hapaert, Kerkcastre (Casteren), Loen (Hoogeloon), en Dusele (Duizel) met de gruitgelden van alle vreemde bieren en alle hare toebehoorten. Ook werd hierbij en ook in verdere acten van de gruit van Loemel (Lommel tot in 1809 bij ons land gehoorde) gesproken. In de Registers van het Leenhof van Brabant, Rijksarchief te Brussel¹² is menig bezit, koop, overdracht enz. op de gruit der genoemde plaatsen geboekt.

¹¹. Gruit is, naar men meent, eene soort van gist geweest, die men gebruikte om het bier aan het gisten of fermenteren te maken.

¹². Zie er den Inventaris 1870, eerste deel. ¹². Gruit is, naar men meent, eene soort van gist geweest, die men gebruikte om het bier aan het gisten of fermenteren te maken.

III. Openbare wegen. Beken. Brandkuilen en waterpoelen. Voorzorg tegen brand.

Onder de wegen voert een weg den naam van Heirt- of Hertstraat. Schoon men vermoeden kan dat de naam hetzelfde als heer- of herbaan, dat is groote of algemeene weg beteekent, moet met meer grond aan heerd- of herdstraat gedacht worden¹³. Hieraan ligt slechts één huis.

De eerste kunstweg te Eersel verkregen is die van Eindhoven naar de Belgische grens in 1850 gemaakt werd. Over de richting welke deze grintweg in of door de betrokken dorpen nemen zoude, werd hier en daar nog al getwist, doch nergens zo hevig als te Eersel. Hier betrof het geschild hoofdzakelijk of men hem van Steensel in eene meer rechte lijn naar het dorp maken zoude. In het eerste geval verkreeg men eenen gewenschten kerkweg van de kom, terwijl in het tweede de grintweg deze slechts dwars doorsneed. Om de mindere kosten is evenwel eindelijk aan dit laatste voorstel de goedkeuring verleend.

In 1856 werden van vele betrokken gemeenten de stukken aan Gedeputeerde Staten verzonden van de aangevraagden grintweg van Oirschot door Eersel naar Bergeik. Dit nuttig voorgenomen werk is niet tot stand gekomen.

Er bestaan onder het grondgebied der gemeente verscheidene langere en kortere waterloopen, doch geene welke den naam van rivier verdienen. Onder de beken is de Run de grootste, welke uit de Postelsche heide bij Weebosch, doch op grond van Luiksgestel ontspringt, van daar onder de benaming van Aa of het riviertje langs Stokkelen en Stevert aanstroomt en vervolgens Run geheeten wordt. Tusschen Veldhoven en Waalre valt ze in de Dommel.

Op alle dorpen dezer landstreek waren van de oudste tijden een genoegzaam getal ruime kuilen tusschen de woningen aanwezig. Men noemde ze brandkuilen, omdat bij huisbrand het water gereedelijk daaruit kon aangebracht worden. Hierom waren regenten gehouden elk jaar in Augustus of September de waterpoelen te onderzoeken en doen vegen en diepen.

¹³. Zie hoofdstuk I.

Elk jaar moesten zij ook de schoortsteen, bakovens, brouwerijen, mouterijen en andere vuurplaatsen visiteeren. Volgens besluit der Staten van 14 October 1717 waren zij gelast een nachtroeper of klapwaker aan te stellen. Bij vernieuwing van huizen mochten na 1755, die in *“de kuip op den Singel van de dorpen staande”*, dat is in de kom, niet met stroo of riet, maar alleen met hard dek of pannen gedekt worden. Aan dit laatste besluit is niet nauwkeurig de hand gehouden.

Het brandgereedschap bestond uit brandladders, haken en emmers. Wanneer de eigenaar van afgebrande huizingen, stallingen of schuren op eed verklaarde beneden 4000 gulden gegoed te zijn, ontving hij uit de gemeentekas een vierde der waarde waarop zijne schade geschat was. Maatschappijen tegen brandschade bestonden hier vroeger niet. De eerste ingeschrevenen zijn van 't jaar 180? in deze gemeente. In 18?? is eene brandspuit met toebehoorte door haar aangekocht, een tweede in 18??.

IV. Huishoudelijk- en gemeentebestuur. Opheffing der dingbank. Zelfstandige gemeente. Raadhuis. Archief. Gemeentewapen.

Vroegtijdig was Eersel een voornaam dorp, dat in bevolking en huizen door oorlog en andere rampen zeer veel verloren heeft, doch nog eene aanzienlijke plaats is. Naar het algemeen gevoelen is het de Hoofdbank van negen omliggende dorpen geweest. Deze waren Duizel. Steensel, Hapert, Hoogeloon, Casteren, Bergeik, Westerhoven, Riethoven en Borkel. Mitsdien moet het geene verwondering verwekken, de oudste charters en acten dezer genoemde en soms wel van andere plaatsen, evenals die van Eersel, door het zegel van dat dorp gesterkt en door hare Schepenen onderteekend te zien. In welk jaar Hapert, Hoogeloon en Casteren van de Rechtbank Eersel zijn gescheiden vond ik tot heden niet gemeld, wat nochtans bij raadpleging van aloude, wellicht nog bestaande bezegelde stukken zal kunnen blijken.

Tot bijna het midden der 16e eeuw bleef Bergeik, Westerhoven, Riethoven en Borkel onder de rechtbank van Eersel behooren, van welken tijd de vier laatstgenoemde dorpen eene afzonderlijke recht- of dingbank hebben uitgemaakt.

In de Costuijmen van Bergeik en Eersel¹⁴ leest men¹⁵ in art. 1 : *“In den jare 1546, den 23 dag in Juni zijn gecompareerd bij de Schepenen der Vrijheid van Eersel, de Schepenen der Vrijheid van Bergeijk, om over te schrijven de Costuijmen van hunne Banken, die voortijden hebben geweest tot Eersel ééne Bank, want daar vele kleine dorpen onder liggende eerst nu gescheiden, en komen die voors. Banken ten hoofde te Antwerpen, nochtans liggende in Kempenland, in het kwartier van ‘s Bosch, welke Schepenen van ‘s Hertogenbosch ons zoo wel beschrijven als de Schepenen van Antwerpen die ons hoofd zijn”*.

25 Aug. 1495 werd aan de Banken die hun hoofd van vonnissen te Antwerpen hadden, hetzelfde recht als die te ‘s Bosch was toegekend. Dit veranderde bij den vrede van Munster in 1648 en 23 Maart 1662 stelden de Hoogm. Staten vast, dat de vonnissen en gewijsden der vrijheid en gewijsden dingbank van Eersel en andere plaatsen van gelijke natuur in de

¹⁴. *Costuijmen ende Usantiën der Meerij*, 1684 - 346.

¹⁵. Idem 1781.

Meerij gelegen, geschieden moesten voor de Wethouders van 's Bosch, als zijnde de hoofdstad der voors. Meerij.

Hoe en wanneer oudtijds alhier de jaargedingen gehouden zijn vermelden de dorpscostuijmen.

Door de Raad van Staten is 16 Januari 1767 een reglement voor de huishouding en finantiën van Eersel, Duizel en Steensel vastgesteld, hetwelk in het jaar gedrukt en in 1768 met eenige verbeteringen herdrukt is. Het plagt voor de Meierijsche dorpen van groot nut te wezen, dewijl het eene verzameling van de onderscheidene algemeene bepalingen op die stukken bevat. Dit reglement van 1767 is in 4^a formaat en heeft 122 bladz.

Door hertog Jan III is deze oude en toen reeds aanzienlijke plaats tot eene vrijheid verheven, zooals ze dan ook in vele stukken genoemd wordt. Dit voorrecht schonk hij in 1325. Uit brieven van 30 November 1390 blijken ook de er toen reeds lang bestaande rechten en keuren naar het voorbeeld van Antwerpen. Deze brieven waren in 1421 nog nader bevestigd. Eene Vrijheid mocht de verdragen der steden en vrijheden met en tegenover den hertog mede sluiten en bezegelen alsook verbonden tegen de invoering der hiërarchie en besliste alzoo ook mede in de belangen van het hertogdom.

Door Hertogin Johanna was 10 Juli 1387 bepaald dat de schepenen jaarlijks op St. Remijsdag zullen veranderen.

Sedert de afscheiding der genoemde dorpen der dingbank te Eersel bleef dit dorp met de aangrenzende twee dorpen Duizel en Steensel eene dingbank. De regeering of schepenstoel bestond uit zeven schepenen, te weten drie uit Eersel, twee uit Duizel en twee uit Steensel. Hiertoe moesten vaste ingezetenen uit iedere plaats gekozen worden. Jaarlijks werden eenige Schepenen ge- of herkozen. Gerechtsdagen werden om de 14 dagen op het raadhuis gehouden. Het houden der Rolle en de behandeling van processen geschiedde voortdurend naar eene ordonnantie van 1530 en herziening van 1599.

Voor Eersel werden van ouds vier Rekenmannen en twee Zetters, namelijk ieder uit een bijzonder gehucht aangesteld, die jaarlijks de Burgemeesters en Collecteurs van de verpondingen, bede en gemeene middelen benoemden. Rekeningen en de alleroudste boeken, charters en documenten

moesten in eene voldoende kas of kist in het raadhuis gesloten worden. Bij oorlog mochten ze naar eene besloten stad vervoerd worden, ingevolge een besluit van 19 Augustus 1702.

De Kwartierschout van Kempenland genoot volgens resolutie van 4 Juni 1734 van de dingbank 's jaars f 94, namelijk van Eersel 63, Duizel 16 en Steensel 15 gulden. Een schepen van Eersel genoot als tractement 15 en een van Duizel en Steensel 10 gulden.

Een Rekenmeester en Zetter werd f 2 - 10 toegelegd. Volgens resolutie van 20 September 1724 genoot de Secretaris een vast tractement van f 216, namelijk van Eersel 136, van Duizel en Steensel elk 40 gulden. Voor schrijfbehoeften trok hij van Eersel f 9 – 16, van Duizel en Steensel elk f 4 – 10. De Vorster of Gerechtsbode genoot f 75.

In te gaan 1 Jan. 1767 was hem verboden van de ingezetenen eenige oogst, paascheierijen of nieuwsgiften op te halen. Omtrent alle Vorsters was zulks bij resolutie van 25 Juni 1727 verstaan, wanneer hun tractement met het bedrag dier giften verhoogd was. De Secretaris moest te Eersel wonen, elke maand eenen dag te Duizel en Steensel vacereen volgens besluit van 26 November 1745. Regenten hadden zorg te dragen het pootreglement van 20 October 1696, vernieuwd in 1714, na te komen en derhalve te Eersel twee en te Duizel en Steensel elk eene kwekerij aan te leggen.

Door de heiden, vroenten en gemeenten der naastgelegen dorpen moesten groote wegen, ter breedte van eene herbaan en twee voeten hoog en linie recht, wanneer dit gevoeglijk kon, opgeschoten worden.

De dingbanken hadden zich in een degelijk en loffelijk bestaan van ongeveer zeven eeuwen mogen verheugen en werden in 1795 opgeheven. Nu ontstonden de Schoutambten. Eersel, Duizel en Steensel werd ook een schoutambt, waarvan het hoofd, de Schout geheeten, zijne woonplaats te Eersel had. Toen in 1810 ons rijk bij Frankrijk is ingelijfd kreeg Eersel een afzonderlijk gemeentebestuur, insgelijks Duizel, met Steensel, elk met een Maire, dat is Meijer of Schout, aan het hoofd. Gedurende deze ..-jarige inrichting, moest de burgerlijke administratie alom in de Fransche taal geschieden. In 1811 ontstonden de gemeentebesturen op den voet zooals zij, behoudens enkele wijzigingen thans nog zamengesteld zijn. Van dien

tijd heeft Eersel als hoofd een' Burgemeester, Duizel met Steensel insgelijks.

Het houden van gemeene waarheid was onder de Frankische Koningen en vervolgens onder de Landvoogden van de vroegste tijden ook in de Meierij van 's Hertogenbosch in zwang, waar ze, onder de benaming van jaargedingen bekend, zeer lang in stand is gebleven. Ze was dáár op het einde der 18e eeuw nog niet geheel vergeten. In de Kostuimen van vele Meierij-sche plaatsen, waaronder die van Eersel, vindt men de jaargedingen vermeld. Bij het hooren van gemeene of stille waarheid werden die on gepaste en drukkende middelen tot ontdekking der waarheid van gepleegde misdaden en overtredingen in het werk gesteld. Alle vrije lieden, tot den omtrek van 't rechtsgebied behoorende, waren verplicht, zich telkens bij dat generale placitum of jaargeding in persoon op eene te verbeuren boete te bevinden. Deze genoemde overoude, schoon on gepaste maatregel heeft voortgeduurd tot in 't midden der achttiende eeuw.¹⁶

Waar voor het midden der zeventiende eeuw de Dingbank of vierschaar is gespannen geweest en de vergaderingen van den Schepenstoel of de Secretaris gehouden werd blijkt niet. Na den vrede van Munster werd hiertoe de verlaten kapel ingericht, die van dien tijd tot heden en alzoo reeds nagenoeg derdehalve eeuw als raadhuis verstrekt.

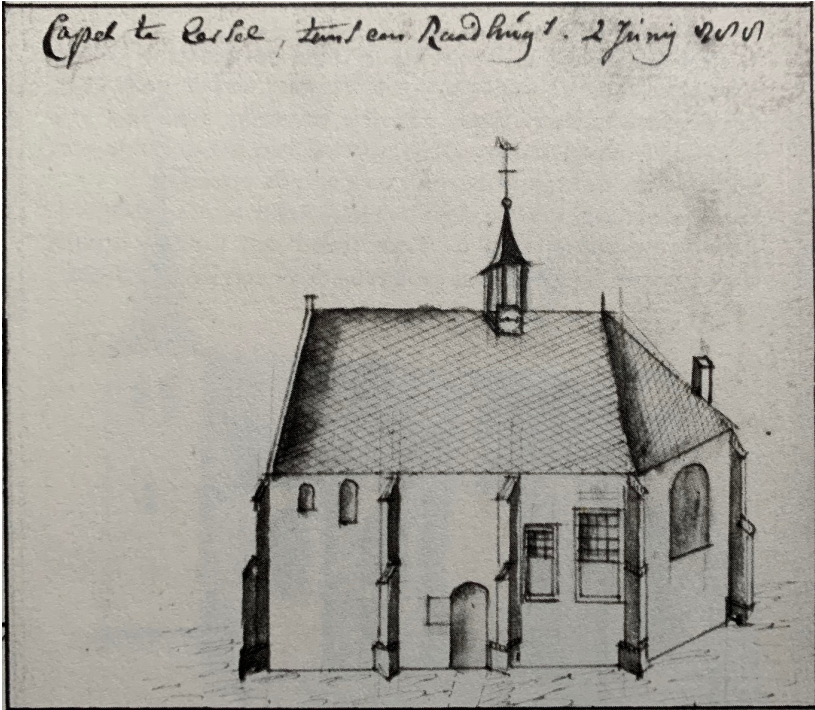
Sinds de reformatie dient de kapel als raadhuis. 25 Maart 1786 was door het noordraam ingebroken, lessenaar, dorpskom enz. geopend. Dat het gemeentearchief van Eersel eenmaal welvoorzien en merkwaardig moet geweest zijn ligt voor de hand. Immers met het oog op de oudheid en het aanzien der plaats, waar langen tijd talrijke dorpen hare recht- of dingbank uitmaakten, laat dit geen twijfel over. Hoewel het oud archief nog zeer belangrijk is, wordt veel, vooral van het vroegste gemist¹⁷.

Uit de overschrijvingen bij mijn onderzoek ten raadhuize, voor verscheidene jaren gedaan en de "Oude Gemeente-Archieven", door den

¹⁶. Opheldering der jaargedingen leze men in het Tijdschrift *Antiquiteiten*, bezorgd door N. Westendorp, Groningen 1819.

¹⁷. Ongeveer ½ eeuw geleden waren eenige stapels papieren als scheurpapier verkocht. Mijn lettervriend, de prior Welvaarts, had het plan gevormd de voornaamste stukken der gemeente, ook die welke te Postel berusten, te doen drukken. Zijn dood op 13 December 1892 heeft dit verijdeld.

Rijks-Archivaris in Noord-Brabant, 1891, volgt hier eene beknopte opgaaf van Charters en Acten, zullende van sommige dezer de inhoud in een ander hoofdstuk breedvoeriger behandeld worden.

Uit Schetsenboek van Hendrik Verhees

1e. 20 December 1326. Hertog Jan geeft aan de ingezetenen van Eersel, Berckt, Witrijt, Wedebosch, Hapert, Hoog-Castelre en Duisel gemeene gronden uit tegen voorlijf en cijns. Oude kopie eener vertaling in 't Nederlandsch.

2e. 8 September 1335 (Vrijdag na St. Gillis). De rentmr. van Brabant geeft namens den hertog aan die van Postel en den geburen van de Hese eene gemeente en heide in gebruik tot aan de palen van Duisel, Oerle en die van Steensel met het schutrecht van vreemde beesten enz. tegen betaling van

voorlijf en jaarcijns. Eene oude copie waarop tevens een extract uit de "*aertcaert van Oerle*" aangaande de paalstede.

3e. 30 November 1380. Privilegie voor Eersel van Wenceslaus en Johanna van Brabant, toestaande: 1e. berechting van doodslagen naar Antwerpsch recht, dus zonder doodehand afwinning. 2e. non-evocatie (of niet-indaging van eenen uitlandigen) behalve naar 't graafschap Loon enz. 3e. ontheffing van bewaarplicht van gevangenen en des rechters hand. Perkament van de 2 zegels nog 1, dat van Johanna aanwezig.

4e. 22 September 1444. Verklaring dat het huis van Postel tot hun behoef en de inwoners van Eersel en alle gerechtigden tot den aert van Eersel, onder zekere voorwaarden in bewaring te hebben genomen een' brief van 15 mei 1436, waarbij Filips van Bourgondië bekrachtiging geeft van eenen anderen brief van hertogin Johanna Postel in zijn schut en scherm neemt etc.

5e. Dezelfde geven die van Eersel c.s. eene gemeente tusschen Gerckensfoirt¹⁸, den zoom van den zwarten wijer enz. in cijns. Zwaar geleden perk[ament].

6e. 12 Mei 1401, 23 April 1500 (1501?), 2 Juni 1554, 24 Juli 1601. Filips de Goede, Karel V, Filips II en Albert en Isabella geven gelijke bepalingen over de uitdeelingen in het godshuis (van Postel) op vetten Donderdag vóór Paschen aan den gewonen algemeenen arme. Vier extracten uit "*opene brieven verleent den godthuuse van Postel*". Met eene klacht dd. 9 Maart 1618 door proost en religeusen van Postel bij den kanselier dat hun ... voor deze bedelingen ... geweld is aangedaan. – Kopie.

7e. 20 December 1464. Hertog Filips geeft den luiden van Waalwijk onder Riethoven en Schaedewijk onder Eersel eene bepaalde gemeente op nieuw in gebruik met schutsrecht enz. Simpele copie uit de 19e eeuw. Pap[ier].

8e. 30 Juni 1519. Uitspraak tusschen het godshuis van Postel en die van Eersel door den abt van Tongerlo over de visscherij op den Zwarten Wijer in het voordeel van het Godshuis. Gedeelte kopie uit de 19e eeuw.

¹⁸. Ook Geefkens-, Gefkens-, Geuckens- en Genekensvoort genoemd, eene plaats of grens in de Postelsche heide.

9e. 23 Juni 1543. Schuldbrief ten laste der steden en vrijheden van de Meierij uitgegeven, krachtens (in auth. copie getransfigeerd) octrooi van 17 Nov. 1542, door Karel V Roomsche Keizer enz. wegens de zware oorlogslasten verleend. Twee perkamenten, 8 uithangende zegels.

10e. October 1544. Octrooi van Karel V aan Eersel tot het houden van eene vrije Woensdagsche weekmarkt.

11e. 9 Aug. 1613. Albert en Isabel geven vidimus en bevestiging van den brief van October 1544. copie.

12e. 12 Juni 1741. Relas van opgang en betreding der paalsteden van hunne gemeente door die van Eersel.

13e. 17 Augustus 1781. Resolutie van den Raad van State over de vereischte machtiging...voor de kerkfabriek.

14e. 27 April 1786. Besluit van Schepenen van Eersel over idem. Extract uit het Resolutie-boek.

Nog ligt bij deze stukken een relaas. Blijkbaar eerst over eenige jaren geschreven van eene interpretatieve sententie (verklaarde uitspraak) dato 3 Februari 1450, tusschen Eersel en Bergeik over de grenspalen der gemeene gronden, welk stuk zelf niet bij de andere is aangetroffen¹⁹, benevens een aantal correspondentiestukken tusschen Eersel, Bergeik, gedeputeerde Staten en den voormaligen Arrondissements-Commissaris te Eindhoven uit 1818 over dezelfde zaak. (4e stuk).

¹⁹. Sommige afschriften hebben voor 't jaar 1459 ook 1450. Het gezegde origineel stuk was aan een ingezetenen van Eindhoven geleend en toen door mij, om de goede zaak, in mijn Archieven-Register geboekt.

Lijst van eenige Schepenen der dingbank

1283 Godefr. van Urle (?), Ger. van Hapert, G. van Dunc, Woutgerus en anderen.

1357 Hinric Steenvort, Heinric Danijs, Diederic die Moller en vier anderen.

1359 Simon Daniëls zoon, Heinric Steenvort, Ghodevart Stedekijn, Willem Scordels, Henric Niclaus, Wouter Hanconcker en Jan van Stocloo.
In 1360 waren er dezelfde Schepenen.

1385 Joh. Michiels schout, Peter Davids, Moer Verconen, Jan Bogarts, Jan Truden en 3 anderen.

1557 Jan de Cock, Henric Rutthen, Peter Willems, Philips van Beerwinkel, Joest Ardt Mijs, Ruttger Huijssens en Huijbrecht Monen.

Het dorps- of gemeentewapen is azuur (hoogblauw) beladen met drie torens, ter weerszijde verzeld door eene lelie alles van goud; in punt een schild van goud, waarop een leeuw, zwemmende op eene zee, alles van azuur.

Een schependomszegel van Eersel, mogelijk het oudst bestaande, stelt eene burgt vóór. Ter weerszijde is later eene lelie gesneden. Wijlen de prior Welvaarts te Postel geeft hiervan eene afbeelding in 't *Tijdschrift voor Noordbrabant*, 1884, blz. 46. Gelijke afdrucken vindt men in 't archief Postel van de jaren 1358, 1359, 1361 enz.

V. Week- en jaarmarkten. Gilden en andere verëenigingen. Tienden. Cijnsen.

Aan de vrijheid Eersel werd in 1544 toegestaan eene Woensdagsche weekmarkt op te richten. Zij verkreeg 7 November 1626 van Koning Philips IV octrooi om hierop staangeld van de kramers te vorderen. Sedert het laatst der 18e eeuw bestaat de weekmarkt niet meer. Tot gerief der kooplieden zijn in 1769 nog nieuwe banken rondom den lindeboom op het marktveld gemaakt.

Ter vergadering van Regenten op 7 Maart 1771 gehouden, waren klachten ingekomen, dat de waagmeester verzuimde de waag onder de boterlinde te hangen. Hij liet de ingezetenen somwijlen te zijnen huize komen om de boter te wegen. Dit werd hem in gezegde vergadering verboden. In 1779 besloten Regenten Woensdags voortaan eene weekmarkt voor boter te houden en banken te plaatsen *“waar de sedert jaren vervallen weekmarkt gehouden is”*. De boom te dezer plaatse met zijne fraai geleide takken heet nog de Boterlind.

Omstreeks het midden der 17e eeuw werden de acht jaarmarkten nog als van ouds op de volgende dagen gehouden: Woensdag na Driekoningen, Woensdag vóór half-vasten, Woensdag na den tweeden Zondag na Paschen, Woensdag na Sacramentsdag, Woensdag na den Zondag na Sint Peter en Paulus, Dinsdag vóór Maria Hemelvaart, Woensdag na Bamis, Dinsdag na den Zondag na Sint Maarten. Sinds eenigen tijd is de tweede jaarmarkt Woensdag vóór 25 Maart en de derde den tweeden Woensdag na Paschen bepaald.

Er is in 1506 eene Schutterij van den voetboog met goedkeuring van den bisschop van Luik opgericht, waarvan de open brieven in hetzelfde jaar 2 Juli gegeven zijn. In 1480 werd de Schutterij van den handboog opgericht. Ter eere van Sebastianus bestond van oude tijden de gilde, welke op gelijke wijze als de beide genoemde schutterijen hunne feesten en vergaderingen hielden. Wanneer de Broederschap van O.L. Vrouw opgericht is, weet men niet juist. Zij had in 1480 een altaar in de parochiekerk gesticht.

De Tienden zijn van zeer oude tijden door de abdij van Echternach bezeten hetgeen tot hare vernietiging in 1793 heeft voortgeduurd. De helft der

tienden was aan den pastoor toegekend. Afkoop van het onderhoud der kerk door het Rijk uit de tienden is in 1819 gedaan.

De eerste cijns die men aan den Romeinschen keizer ten tijde van Christus geboorte opbracht en in sommige kwartieren van België nog na 1700 werd ontvangen wordt *keizer Augustus-cijns* geheeten en geldt ongeveer 7 stuivers.

Een boek getiteld *Den schat der cheijnsen*. Brussel 1704, zegt bl. 49. Van verkoop en versterf... Te Bergeik en buiten de Vrijheid van Eersel, maar niet te Eersel binnen neemt de rentmeester van verkoop tot den dubbelen cijns nog 2 oude grooten van Hoeven en Erven, omdat het Antwerpen's recht is; maar van versterf neemt hij geen van de hoeven en erven. Als het bed scheidt komen de kinderen alle te boek van de oude stokgoederen der dooden. Cijns en rente worden dikwijls door elkander, rente echter meestal van geld gezegd.

In de Conventie tusschen den bisschop van 's Bosch en het klooster of de abdij van Tongerlo in 1590 wordt gemeld, dat eene hoof te Schaik jaarlijks vijf mudden drie en een half loopen²⁰ en drie vijftiende deelen rogge, met de helft van de tiend van Duizel oplevert. Deze tiend bedroeg jaarlijks acht mudden, twaalf loopen en twaalf vijf tiende deelen rogge met het voorlijf²¹ van gezegde hoof in geld 18 rijnsguldens 's jaars uitbrengende.

Een andere hoof te Schaik bracht jaarlijks elf mudden, één loop en vijf vijftiende deelen rogge op. Insgelijks nog de andere helft van de tiend te Duizel bedragende het jaarlijks inkomen acht mudden twaalf loopen en twaalf vijftiende deelen rogge met nog het voorlijf, wat jaarlijks negentien Rijngulden beliep. Naar men zegt zijn deze twee hoeven nog dezelfde, welke onder het drietal begrepen waren, door een aanzienlijken man, Aengilbertus geheeten aan den H. Willebrordus werden verëerd. De schenker deed dit met drie lijfeigenen, hunne vrouwen en kinderen.

²⁰. Eene maat.

²¹. Voorlijf was een cijns, die eigelieden bij overeenkomst aan hunne meesters betaalden als voor hun lijf voor de verkregen vrijheid uit hunnen slavenstaat. Later ging het voorlijf in eene grondrente over.

Onder de bezittingen der abdij Postel onder Eersel gelegen behoorden vier wijers, die 2 April 1694 door de landsregeering aangeslagen en verkocht zijn. Deze werden volgenderwijze genoemd:

1. "Eerstelijck een visweijer, genaemt de Panne weijer, (vijver);
2. item noch een visweijer, genaemt de Swarte weijer,
3. item de Witreijtsche weijer, ende nog
4. een visweijer gelegen bij de Dieperije".

De overige zijn in genoemde opgaaf onvermeld.²²

²². Refugiehuis der abdij Postel te 's Bosch, bl. 70.

VI. Overzicht van den godsdienstigen of kerkelijken toestand.

Waarschijnlijk is hier reeds vroeg onder de heidensche bevolking door verschillende katholieke missionarissen het christendom gepredikt. In het begin der 8ste eeuw geschiedde er zulks door den H. Willebrordus aartsbisschop te Utrecht. In het jaar 712 werden hem door eenen vermogenden man, Aengilbertus geheeten, zoon van Gaobert, met toestemming van zijnen broeder, Verengoator geheeten, 1 Maart drie hoeven benevens zijn huis en erf, en drie lijfeigenen met vrouwen en kinderen te Eersel opgedragen. Een dezer hoeven lag $\frac{1}{2}$ uur Z.W. het dorp en is nog onder de benaming van Hersheuvelsche hoef bekend. De beide andere hoeven bevonden zich op het gehucht Schaik. Bij testament heeft de H. Willebrordus zijne te Eersel en elders gelegen bezittingen aan de abdij Echternach geschonken.

Men weet den juisten tijd niet, wanneer er het eerst ketters hebben gewoond. Volgens de bisschoppelijke kerkvisitatie alhier 27 Juli 1615 gedaan, waren er 500 communicanten en eenen ketter Jan Daniels, terwijl ook de wever, *den quaede Peer* genaamd, mede van ketterij verdacht werd gehouden. Mogelijk bevonden zich geene andere gereformeerden onder de inwoners vóór 1648, toen er door de landsregeering een predikant en spoedig hierna eenige hervormde dorpsambtenaren aangesteld zijn.

In den nazomer van 1666 deed de Procureur Generaal van Brabant eene rondreis in de Meierij van 's Bosch, om ingevolge H[unne] Hoogm[ogenden] o.a. te informeeren of geen Officieren, Schouten, Schepenen, Vorsters of Rentmeesters bevonden werden dan die van de Christelijke "gereformeerde religie". Zijn rapport deelt *de Katholiek* van December 1869, doch niet van alle Dingbanken mede. Art. 4 luidt:

"Dat in de dorpen Eersel, Steensel en Duizel, makende eene dingbank, geen bekwame stof is van gereformeerde luiden, en zulks al de schepenen aldaar Pausgezinden, bekent de Predikant Dom Waterbeeck bij zijne nevensgaande verklaring. Zeide alnog te Eersel te wonen een Paap genaamd heer Goris²³ en lid van de abdij Postel. En wijders bij mij bevonden zijnde, dat door zekeren Adr. Wijnen, bitter Papist, de secretarie aldaar wierd bediend

²³. Pastoor Gregorius Sichmans.

bij substitutie van Henri le Grand, mede Lt. van den Landdrost, hebben in vergadering van Schepenen afgezet en van zijnen eed ontslagen."

Gedurig zijn de kerken in de Meierij in het laatst der 16e en 't begin der 17e eeuw gesloten geweest. Op 20 November 1629 was 't plakkaat uitgevaardigd waarbij de stad en Meierij gereformeerd verklaard werden. Nu was het geschiktste middel, de kerken uitsluitend voor de nieuwe leer te bestemmen. Bij gebrek aan genoegzame predikanten werden weder in 1631 vele kerken gesloten.

Zweedse soldaten hebben in 1633 de kapel en het meeste deel van de kom en andere deelen van Eersel verwoest. Het beruchte plakkaat van retorsie in 1634 uitgevaardigd, werd in 1636 op de geestelijken van Staatsbrabant van toepassing verklaard. Alle openbare godsdienst in de Meierij moest ophouden. Voor dit tijdvak hadden de priesters nog Mis kunnen doen, sommigen in hunne woningen, anderen onder den blooten hemel.

Ellendig werd reeds 18, 19 en 20 Juli 1635 de schoone parochiekerk vernield. Niets lieten de soldaten van Boven Germanië (Duitschland), zooals de toenmalige pastoor aanteekent ongeschonden. Het H. Sacrament, de H. Oliën, met de zilveren ampullen, de kelk en de overige ornamenten gingen verloren. Hij meldt ook, dat op het einde van December 1636 alle priesters door de ketters uit hun vaderland verdreven en in ballingschap gezonden werden. Door missionarissen zijn toen vele huwelijken voltrokken.

Volgens een oorspronkelijk handschrift werden de inwoners van Eersel omstreeks het midden der 17e eeuw op de proef gesteld of zij standvastig waren in het geloof hunner vaderen. Van deze, misschien buitengewone beproeving, maakt noch dat document, noch het plaatselijk of kerkelijk archief verder gewag. Het gezegd handschrift behelst echter de verklaring, dat de ingezetenen door hunnen herder vroomelijk werden bijgestaan en zij naast God aan hem hunne standvastigheid in het Roomsche geloof toegeschreven.

Gelijktijdig ontstond hier eene besmettelijke ziekte, welke geen mensche-lijke middelen konden afwenden. Hierom besloten de ontstelde en zwaar getuchtigde inwoners, jaarlijks eene processie en bedevaart te doen naar de ruim vier uren verwijderde kapel te Werbeek, een gehucht van Rethy in

de provincie Antwerpen²⁴. De pest had er een groot getal slachtoffers gemaakt, doch naar men meent geene of weinige meer na de eerste bedevaart. Elk jaar 25 Juli vertrekken nog vele personen uit Eersel, Veldhoven en andere plaatsen.

²⁴. Zie de Beersche Processie naar Scherpenheuvel, 1884.

VII. De Parochiekerk. Het Patronaat. De Toren. Luiklokken.

De kerk is een sterk, fraai en luchtig gebouw, waarvan alle deelen regelmatig zijn. De vensters in het schip staan niet juist tegenover elkander, noch de buiten steunbeeren tegenover de pilaren in de kerk. Zij dagteekent uit de veertiende eeuw, heeft kleine kruispannden, die met het benedendeel des daks tot aan het begin van dat des schips reiken.

De zijvleugels zijn zoo breed als de lengte der kruispannden, weshalve de kerk tot aan het priesterkoor gelijke breedte heeft.

Het koor is smaller en aanmerkelijk lager dan het schip welks oostelijke muur gevolgelijk hierboven uitsteekt.

Het schip rust op zes ronde pilaren. De zuid- en noordmuur boven deze is hooger dan het dak der zijpannden.

In elk dezer hoog opgetrokken muren vindt men drie ramen, welke tot 18.. niet volkomen aan elkander gelijk waren.

Een gelijk aantal vensters ziet men in de muren der zijpannden. Deze twaalf vensters komen in vorm met elkander overëen, natuurlijk zijn de benedenste de grootste. Men treft in elk kruispand een venster, grooter dan de andere aan. Oorspronkelijk waren in het koor vijf vensters, regelmatig in de vijf oostelijke hoeken of verdeelingen geplaatst. Het venster in het uiterste deel of 't sluitpand had eene grotere breedte dan de vier andere. Deze alle waren na de reformatie (een bleef nog gedeeltelijk met glas) dicht gemetseld; doch werden in 1812 er twee nieuwe gemaakt, tegenover elkander, alwaar tevoren geene vensters waren, aangezien oudtijds aan elken kant eene sacristie of gerwekamer had gestaan.

De lengte der kerk is ongeveer 34 meters, als schip en kruispand 22, koor 12; (5 Aug. 1884 stapte ik binnen): schip met kruispannden lang 23, breed 18; koor lang 10, breed bijna 8 passen.

Behalve de gewone groote oude baksteen en zijn aan deze kerk eene tamelijke hoeveelheid tufsteen gebezigd, het meest aan het koor, waar men vele lagen of reiën hiervan aantreft. Voorts worden ze meest aan de versnijdingen der muren en steunbeeren opgemerkt. Ook is eene aanzienlijke menigte andere bergsteen en zoogenoemde ijzersteen tusschen de muren of daaronder aanwezig, zooals in vele oude gebouwen.

Aan de zijpannden en het schip vindt men tusschen elk venster één steunbeer en aan den oostmuur der kruispannden een dergelijke, alle met twee versnijdingen en denzelfden vorm; die aan de zuidzijde van het schip

zijn zoo hoog als het uiteinde der vensters, doch die aan den noordkant iets lager opgetrokken. De muren van het koor zijn door zes steunbeeren verzekerd op regelmatigen afstand van elkander. Ze zijn smal, reiken tot het dak en hebben verscheidene versmallingen. Boven het venster aan het noorderkruispand ziet men drie ronde nissen, aan dat der zuidzijde eene zoodanige. Mogelijk zijn de beide soorten berg- en ijzersteen overblijfselen eener vroegere kerk en bij het bouwen der tegenwoordige hier en daar tusschen de andere steenen gebezigd.

De fundeeringen der kerkmuren zijn op gelijken of gewonen bodem aangelegd. De muren hebben de dikte van drie baksteen.

Van de schuurkerk is tot heden nog een deel van den oostelijken muur (dus naar den kant der dorpstraat) aanwezig, welke als tuin of heining veranderd werd.

Uit het Schetsenboek van Hendrik Verhees

Alvorens de katholieken in 1812 de kerk weder in gebruik namen werden daaraan vele herstellingen gedaan, o.a. een net plafon van hout en kalk gemaakt. Na dien tijd zijn meermalen aanzienlijke herstellingen aan de kerk en daarbinnen aangebracht. In 1819 werd door den Eerselaar P. Clessens voor de aannemingsom van f 1550 eene nieuwe kap op het hoog koor en een nieuwe vloer in de kerk gelegd.

In 1854 is aan de zuidzijde der kerk tegenover het priesterkoor (ter plaatse eener vroegere) eene nagenoeg op zichzelf of afzonderlijk staande sacristie gebouwd. Daar aan de buitenmuren der kerk veel zachten baksteen was versleten en uitgevallen, hetgeen in de onderste lagen het ergste was, is deze door baksteen vervangen. Bij die gelegenheid is ook eenigen bergsteen uit de muren genomen. Deze vernieuwing geschiedde tevens aan de steunbeeren. Het koor verkreeg een nieuw plafon, ten oosten drie ramen met geschilderd glas, wordende het middenvenster tot de breedte der beide andere versmald. Ten noorden van het koor is op de plaats waar oudtijds eene sacristie heeft gestaan, weder eene gebouwd, waarvan de muren twee steenen dikte hebben. De vensters in het schip werden tegenover elkander geplaatst en van geschilderd glas voorzien. Deze en andere verbeteringen hadden van 1881 plaats.

Door de katholieke kerkmeesters werden de kerkrekeningen en ook door den pastoor tot aan de hervorming jaarlijks gedaan en geteekend. De laatste is van 1647. Voorts deden dit protestantsche kerkmeesters. In de rekening 1642 – 43 o.a. wordt in ontvangst gebracht eene van de Burgemeesters ontvangen som van 6 gl., zijnde eene rente, gekomen van eene verkochte ciborie en andere "*kerken dingen.*" Wanneer en waarom dit kerkgeraad vroeger werd verkocht is mij niet voorgekomen.

Er wordt in de rekening 1641 – 42 ook gewaagd van 't offer van eieren en boter. Ook voor de uitdeeling van het "*wittebroot ... van Martino Reytovio gebortig vâ Reytoven 6 gl.*" en van eene rente tot het witbrood, bezet van den heer Ansems, in zijnen tijd pastoor te Eersel 3 gl. In sommige rekeningen heet hij Verhoeven naar zijnen familienaam.

Van oude tijden bezat de abdij der Benedictijnen te Echternach het begevensrecht of patronaat der kerk. Na 1629 is het eenigen tijd door de abdij van Postel uitgeoefend, waartoe die van Echternach haar het recht had verleend. Deze had hier steeds seculiere of wereldlijke priesters tot

herders benoemd en omdat Postel hiertoe hunne eigen religieusen zond, welk voorrecht haar prelaat meende te mogen uitoefenen, doch door den kerkelijken bestuurder van ons bisdom eene nieuwhed genoemd en als ongegrond aangezien werd, bewilligde hij in Postel's aanmatiging niet en zond eenen ongeordenden priester als Pastoor naar Eersel, weshalve er twee gelijktijdige herders fungeerden. Sommige inwoners waren den geordenden, andere den ongeordenden Pastoor toegedaan en men vroeg elkander wel eens of zij "wit" of "zwart" waren, bedoelende hiermede het wit habijt der Norbertijnen of het zwart der seculiere priesters.

Op verschillende plaatsen van ons vicariaat en in Oostenrijksch Brabant is het geschil eener dergelijke benoeming lange tijd betwist geweest en baarde onder den vicaris Govarts veel onlust.

De benoeming van ongeordende priesters tot die pastorieën bleef aan de vicarissen.²⁵ Nadat achtereenvolgens drie geestelijken der abdij Postel als pastoors te Eersel loffelijk gefungeerd hadden werd in 1719 een seculiere priester als pastoor aangesteld, die evenwel niet te Postel maar te Leuven gestudeerd had en onder wien vele ingezetenen openbaren opstand en woelingen hebben veroorzaakt, waarom zelfs dwangmiddelen van den kant der hooge burgerlijke overheid noodzakelijk moesten gebruikt worden. Slechts korten tijd heeft deze pastoor de parochie om gemelde onrust kunnen bedienen. Er werd van wege den Vicaris een Deservitor aangesteld. Toch schijnt de in 1719 benoemde pastoor tevens te Eersel tot zijnen dood verbleven te zijn. Men ziet er nog zijn grafzerk.

De Eerselaar A. Wijnants, pastoor te Eindhoven, schrijft in 1719 aan den pastoor-Commissaris H. Hurkmans over den toenmaligen droevigen toestand, waarin zijne geboorteplaats, door de gezegde gebeurtenissen verkeerde²⁶.

Hoewel zeer vroeg eene parochie krijgt men schaars eenig perkament of ander oud document in handen, waarin Eersel parochie genoemd wordt, wat zij trouwens met zoo vele andere oude plaatsen gemeen heeft. Zij heeft onder verschillende dekanaten behoord, welke men in Geschiedenissen van ons bisdom voldoende vinden kan. Ik noem slechts dat van

²⁵. Meier. Memorieboek 1819, art. Asten en Eersel.

²⁶. Kerkarchief Leende, vermeld in de Beknopte Geschiedenis van Eindhoven door mijn lettervriend Smits, Pr. 1887.

Beek of Hilvarenbeek, waaronder Eersel tot 1621 en van omstreeks 1648-1854 gerekend is.

Kruger²⁷ noemt uit eene naamrol van 1441 de kerken en kapellen welke aan dat aloud dekenaat onderhoorig waren. Eersel staat er als cuur, dat is zorg of bediening zegt hij, met andere woorden: eene parochie met pastorele zorg of bediening. Aanvankelijk komt de kerk als quarta capella en nog in (1585) als zoodanig vóór, later onder den hoogereren rang als media ecclesia, o.a. in (1615) voor.

Aan het pastoraat waren 50 mudden rogge verbonden met verplichting op zon- en feestdagen en eens in de week de H. Mis op te dragen. In 1480 had de broederschap van O.L.V. een altaar, aan Haar toegewijd, gesticht. Dit altaar was in 1553 tevens aan den H. Geest toegewijd; het vorderde drie Missen in de veertien dagen. Behalve deze altaren bestonden er nog twee, waarvan een in 1506 door de broederschappen der H. Catharina en van de H. Barbara gesticht was en aan welk beneficie vier missen verbonden waren²⁸.

In 1553 bevonden zich behalve het hoofdaltaar de twee volgende altaren in de kerk: van St. Maria en H. Geest. Johannes Beeckmans was in 1430 rector van het Maria-altaar, van hetwelk de vruchten 14 mudden rogge aan opbrengst bedroegen. Vóór de reformatie waren de kerkelijke goederen en inkomsten niet onbeduidend. Zij heeft die met andere bezittingen aangeslagen en tot andere einden gebezigd. Vele dezer inkomsten zijn verdonkerd, veronachtzaamd of verminderd. In de Memorie uit de rekening der Geestelijke Goederen d'anno 1682, staat nopens Eersel, dat toen de inkomsten van de kerk door de kerkmeesters ontvangen werden. De pastorale goederen genoot de abt van Echternach. De kosterij had slechts 5 st[uiver] inkomen.

Menigmaal hebben rampen in vorige eeuwen de kerk en den toren getroffen. Een storm deed in 1708 de torenspits op 't kerkdak nedervallen en instorten. Volgens enkele Schrijvers (o.a. Schutjes, dl. 3, bl. 537) zou de herstelling hiervan eerst tien jaren na dit ongeval plaats gehad hebben, het

²⁷. Kerkelijke geschiedenis van het Bisdom van Breda, 1872, III, 5.

²⁸. Coppens IV, 96.

geen niet strookt met een door mij uit het Rijksarchief overgeschreven stuk, dat aan den Raad van State was ingekomen en bij verkorting luidde:

“Edele Mogende Heeren.

Ingevolge uwer Ed. Mog. appointment (bepaling) van den 14 Juni 1711, waarbij uEd. Mog. mijn hebt gelieven te authoriseeren omme publiccq ende voor alle man aen te besteden op approbatie van uEd. Mog. de reparatie en opbouw van de kerke tot Eerssel, soo hebbe naer voorgaende publicatie publiccq ende voor alle man voors. opbouw der gemeld kercke van Eerssel begroot op 2615 gl., aanbesteet op approbatie van uwEdel Mogende en is daarvan aannemer gebleven Dirck Eijmberts voor de somme van twee duijsent vijff hondert vijftig guldens volgens het bestek ‘t welke mij de eere geve uw Edel Mogende bij dese toe te senden, waerop uw Edel Mogende nadere orders sal tegemoet sien en met onderdanig respect blijven.

Uwer Edele Mogende gehoorsaeme dienaer Joh. Vogelin van Claerbergen, ‘s Bosch den 10 Aug. 1711.”

Eene copie is ook door W. Bezemer te Rotterdam medegedeeld²⁹. Het is niet te vooronderstellen dat men van 1711 tot 1718 met het genoemde werk zal getalmd hebben.

De Toren

Naar den bouwtrant te oordeelen dagteekent de zware toren uit de ... eeuw. De muren zijn niet verheven en reiken tot den nok der kerk. Zij bezitten weinig sieraad, geen nissen, ten ware men die rond der bommel- of galmgaten en de boog der toren- en kerkdeur als zoodanig zoude aanmerken. Boven de eerstgezegde deur was echter eene kleine, langwerpige nis, alsmede twee openingen in den zuidmuur, waarvan de grootste en tevens de hoogste boven den ondersten zolder aanvangt.

Bij de restauratie der kerk in 18.. zijn de twee eerstgezegde nissen met het buitenste der muren gelijkelijk gemetseld, terwijl de laatste de éénige verlichting tusschen de beide zolders is. Men ziet er in de muren verscheidene gaten, wellicht in lateren tijd tamelijk diep uitgehakt, om daarin **balken of andere dergelijke voorwerpen** met de uitëinden te bevestigen. Op dezen laagsten zolder bevindt zich in een daarvoor gemaakt planken

²⁹. Tijdschrift Taxandria, jrg. II, blz. 178-179.

vertrekje of kast, sedert 18.. een uurwerk. Boven den tweeden zolder hangen de twee luik klokken, vóór 1863 drie.

De torenmuren zijn vierkant, elke muur op den hoogsten zolder gemeten heeft eene lengte van 5,71 m. De muren zijn daar dik. Uitwendig hebben zij slechts twee versnijdingen, elke bestaat uit twee lagen duif- of tufsteen, welke men ook hier en daar, voornamelijk rond de deur aantreft. Hieruit is ook de geheele opgaande muur of lijst in den steenen wenteltrap gebouwd, waartusschen zich de rechter-uiteinden der planken bevinden, welke op de ... steenen treden liggen.

De wenteltrap heeft tot den eersten zolder en van dezen tot den anderen .. treden. Buiten heeft de wenteltrap eene langwerpige gedaante; naar ouder gewoonte zijn daarin eenige langwerpige lichtgaten aangebracht. Hij staat aan den noord-oostelijken torenkant, terwijl aan de drie andere hoeken een rechte steunbeer met drie versnijdingen gevonden wordt. Meermalen werden kleine herstellingen aan de muren gedaan, groote kosten vorderde het kolossale bouwwerk nimmer. In de eerste helft van 1884 is het gevoegd en verder hersteld. De tegenwoordige spits heeft eene hoogte van 18, het ijzeren kruis van ruim 3 meters.

In 1766 is de spits op den toren geplaatst en eenige andere reparatie aan den toren gedaan. 12 Mei is het herstel van het dak des torens en aan dat der kapel (raadhuys) voor f 84 aangenomen en verricht.

Kerkmeubelen

1844. Er is een kruisweg met papieren platen plechtig opgericht. Deze staties zijn in 1885 door andere zeer kostbare vervangen, welke een inboorling der parochie elders woonachtig heeft verëerd.

Luik klokken

Van het aantal, de zwaarte, opschriften of andere merkwaardigheden der klokken in den toren of kapel is van vóór de 18e eeuw schier niets tot ons gekomen. De grootste der beide in den toren aanwezige klokken heeft eene tamelijke zwaarte en breedte. Het opschrift luidt: *+ Gregorius Schouppe abbas et Dominus Echternacensis me fieri curavit anno 1731. Me fecerunt de Grave et N. Muller Amsteldam.*

A. Petit te Someren vergoot met bijlevering van klokkespijs 169 gl. 3 st.³⁰ eene oude gebarsten klok uit den toren in 1773. Publieke besteding kon volgens schrijven der Regenten niet geschieden, omdat er maar één klokgieter in de Meierij van 's Bosch woonachtig was. Deze klok had slechts een bestaan van 90 jaren, daar zij, gebarsten zijnde, in 1863 met eene kleinere aan eenen klokgieter te Leuven ingeruild werd.

De grootste der twee klokken was in zwaarte ongeveer met de nieuwe gelijk. Haar omschrift is: ***Klok van Eersel. P.J. Maas Burgemeester et A.J. Hoebens, P.H. Knapen, I.I. Klessens Secretaris, N. Van Hout Pastoor 1863. Me fecit A.L.P. van Aarschot et Major suggestor A.L. Van Den Geyn, Lovanii.***

In het torentje der kapel, thans raadhuis, hangt eene klok, ongeveer 0,75 m. hoog, omtrent 0,60 m. breed. Zij heeft in het bovendeele eene fraaie lijst met het randschrift : ***Mamees Fremy me fecit anno 1713.***

Dorpsuurwerken

Waarschijnlijk is reeds vanouds een uurwerk in den toren aanwezig geweest en bij of in de reformatie vervallen. In 18.. is daarin een nieuw geplaatst. De kapel bezit van onheugelijken tijd een uurwerk, dat door den schoolonderwijzer plagt opgewonden en geregeld te worden. Tot omstreeks 1780 komt in de dorpsrekening gewoonlijk een post voor wegens “stellen en opwinden van 't horlogie (in de kapel) en luiden der groote klok (in den toren) als er dooden zijn” aan den schoolmeester, zm. f 7 – 10. Van dat jaar spreekt die post soms gewijzigd en van 1800 niet meer van luiden.

Het Kerkhof

Allerwaarschijnlijkst hebben de Christenen van den vroegsten, dat is van den tijd van hunnen kerkpatroon den H. Willebrordus en gevolgelijk meer dan elf eeuwen hunne lijken tot heden op dezelfde plaats begraven. Dit kerkhof bevindt zich rond hunnen dierbaren, grijzen tempel. Deze staat nagenoeg in het midden van de begraafplaats, welke echter aan de zuidzijde de meeste ruimte bezit. Volgens eene wet van 1829 en andere besluiten mogen geene begraafplaatsen binnen 40 meters afstand van eenen bewoonden huiskring blijven bestaan en aangezien die van Eersel

³⁰. “Met inbegrip van klokkespijs”, vlg. Panken: Klokker en Grafzerken, hs. blz. 20 (red.).

tot voor weinige jaren slechts enkele woningen in hare nabijheid heeft, behoefde men deze niet te verlaten.

Kerk en kerkhof zal vanouds wel van eenen steenen muur omringd geweest zijn en na diens verval en ruiming door eenen aarden wal vervangen, welke nog aanwezig is. Vóór de reformatie bevond zich naar het toenmalige vroom gebruik een groot Christusbeeld en een offerstok op het kerkhof. Tot dien tijd gewagen de kerkrekeningen ook van de ontvangst van Offer op den H. Vrijdag vóór Paschen, de opbrengst van eikelen op 't kerkhof enz. Er stonden gewoonlijk eiken boomen, welke eene aanzienlijke hoogte bereikten rond het kerkhof. Waren deze boomen geruimd, dan werden ze door heesters vervangen. In 1680 werden er o.a. door de gemeente geplant. De gevallen eikels werden vooral in vroegeren tijd ten nutte en ten gelde gemaakt.

Tot 18.. ging een voetpad over het kerkhof van den zuidoostelijken naar den noordwestelijken en van den zuidwestelijken naar den noordoosten- en ook naar den noordwestenkant. Toen is een algemeen houten kruis op het kerkhof geplaatst en in 1870 door een fraai ijzeren Christusbeeld aan de noordzijde vervangen. Rond het kerkhof is eene hegge geplant en met ijzerdraad afgerasterd.

Aan den zuid-westenhoek op het kerkhof stond tot 18.. de openbare school en is in 183.. nagenoeg tezelfder plaats, doch buiten het kerkhof de pastorie gebouwd. De weinige protestanten, welke hier sinds derdehalve eeuw woonden, begroeven voor zoo ver zij dit niet anderhalve eeuw in de kerk deden, onder de katholieke lijken. In 1858 verkregen de gereformeerden echter een perceeltje tot begraving tegenover het koor, door een hegje gescheiden met eene poort tot toegang langs den weg.

De kapel op het marktveld

Zij is in of omtrent het jaar 1464 gebouwd en aan O.L.V., aan de H. Catharina, Antonius en Nicolaas toegewijd. Er is onlangs een merkwaardig doch gedeeltelijk versleten Register des jaars 1430 van 't dekaanat Hilvarenbeek voor den dag gekomen, door Habets o.a. in de *Verlagen der Kon. Akademie van Wetenschappen* 1887 medegedeeld en waaruit men eenigszins zou vermoeden alsof toen de kapel een' bedienaar had.

Wanneer zulks op deze betrekking heeft is ze vroeger dan 1464 gebouwd of door eene andere vervangen³¹.

Henricus Haengreffe's schonk eene jaarlijksche pacht van vier mudden rogge aan de kapel. Deze schenking is aanzienlijk vermeerderd door Henricus van Eijck, wapendrager, die te Duizel verbleef. De prins-bisschop van Luik bekrachtigde deze giften 6 Augustus 1464 en verleende aan zijnen suffragaan de macht de kapel te wijden. Er waren aan genoemd beneficie drie missen verbonden. De rector was verplicht te Eersel of te Duizel te wonen. Aan Van Eijck en zijne opvolgers op den Huize te Duizel in de Groenstraat gelegen, werd het collatierecht der kapel toegekend.

Men kent de volgende rectors der kapel:

1464 Ghiselbertus van Eijck, zoon van den stichter.

1552 Petrus Colen wordt rector der kapel van O.L.V. en "van Catharina, Nicolaus en Antonius in de vrijheid van Eersel" genoemd en verwisselde 27 Mei 1552 dit beneficie tegen de prebende van C. Pensart en aanvaardde 1 Juni die kanunniksdij en behoorde tot de officianten in de kapel der Illustre Broederschap van O.L.V. waarvan hij in 1562 tot deken werd aangesteld. Voorlopig in 1566 tot deken van het district Maasland gekozen, werd hij in 1571 deken van het dekanaat Orthen. Eene verzameling notarieële akten van dezen priester notaris behelst een schat voor de geschiedenis van 't bisdom. Hij stierf 27 Jan. 1572³². Zijn naamgenoot Peter Colen, slechts 1 jaar kanunnik, in 1549.

1552 Carolus Pensart³³, zoon van mr. Guilhelmus Pensart, president der rekenkamer van Brabant, had als gevolmachtigde 1 Juli 1552 Johannes de Haze. Pensart was van 8 Juli 1545 kanunnik Desiderius Pensart vóór.

1552 Johannes De Haze. Pensart was van 8 Juli 1545 kanunnik te 's Bosch geweest. Van 1534 tot 1542 komt aldaar een kanunnik Desiderius Pensart vóór.

1612 Laurentius Leppers, Cornelis zn., 27 Nov. van dit jaar als rector aangesteld. Hij staat als pastoor van Waalre in 1625.

³¹. Het voorname woord is in dat Register uitgesleten. Zie onder de Altaren der Parochiekerk.

³². Uit het gemeentearchief Aarle, bij Schutjes.

³³. Coppens schrijft verkeerdelijk C. Pellisart.

Oude Grafzerken.

Tot de reformatie werd veeltijds boven een graf van aanzienlijke personen die in de kerk begraven werden een zerk met opschrift en soms met een wapen of andere toepasselijke figuren of zinnebeelden geplaatst. Graven van welgestelde of meer dan gewone lieden op het kerkhof verkregen veeltijds een zerken kruis. Van de oude grafzerken welëer in de kerk aanwezig lagen er in 1855 nog zeven van Pastoors, op één na, vóór de reformatie hier in bediening geweest in 't priesterkoor.

Ongeveer 60 jaren waren de opschriften nagenoeg nog leesbaar of te ontcijferen en de wapens enz. te herkennen. Ten jare 1855 zijn de zerken in het portaal onder den toren als vloer gelegd en hebben bij gevolg door afslijting zeer veel geleden. Toen ik in 1870 de zerken met hunne opschriften noteerde waren reeds twee geheel van opschriften ontbloot, andere gedeeltelijk. Van de vijf destijds nog kenbare is hier eene schets.

No. 1³⁴. Hier leet begravê Machiel Gielmane die sterf anno³⁵ XV Ende XLVIII op te³⁶ twaelfsten dach van februario.

Aanmerkingen. 1. De vorm van den zerk is langwerpiger dan de figuur. 2. Van deze regels staat een deel op de bovenzijde. 3. Het midden is nu blanco. 4. Het jaar is dus 1544. De letters zijn gotische.

No. 2. Letters zijn gotisch. Begrafni H. Peter vâ - Esch pastoor deser kercke sterf - de j. Septembris - 1590 bidt voor sijn siele. Hier (midden) een kelk. Groot wapen. Niet meer te onderscheiden.

No. 3 Groote gotische letters. Hier leet begûr - H.E.M. peeter ansems-Vhoeven - pastoor deser - kercke sterf den 17 April 1619. De zerk is langwerpiger dan de figuur. Bezijden staan de twee regels in één rei. De kelk is eene ronde figuur.

No. 4. Romeinsche letters. Meer dan de helft is ingenomen door de afbeelding van eenen Engel, waarbij eccio ordes ... etiti. Voorts wapen enz. Onder vele regels is nog te zien ... Pastoor Hui...s obiit 9...16.3.

³⁴. De vorm van den zerk is langwerpiger dan de figuur.

³⁵. Het midden is nu blanco.

³⁶. Van deze regels staat een deel op de bovenzijde.

No. 5. Romeinsche letters. Afbeelding eener pauw. Daaronder leest men: Hier leijt begraven Hendrickus de Pou Rooms Prister in Eerssel gestorven den 15 meert 1734. Op no. 5 was eenige jaren geleden de afbeelding der pauw nog duidelijk, thans niet meer zichtbaar.

De heer A. Sassen die in zijn *Tijdschrift voor Noordbrabantsche Geschiedenis*, Juni 1884, de drie dezer eerste zerken mededeelt, vond toen den miskelk op no. 3 reeds weggesleten, alsook de geheele opschriften van 4 en 5 benevens nog andere daar liggende zerken.

Behalve de vijf hierboven gemelde zijn het fragmenten of gedeelten van grafzerken.

Bij eene herstelling in 1881 trof men in het graf van een dezer Pastoors in het priesterkoor nog een stuk van een casuifel benevens ander overblijfsel van priestergewaad aan. Menigëen zal zich verwonderen op den grafzerk van Pastoor de Pauw de uitdrukking "*Roomsch Priester*" te zien en eene begraafing van eenen katholieken Geestelijke in eene kerk, welke toen uitsluitend bij de gereformeerden gebruikt werd. Wat het eerste betreft gedenke men, dat de heerschende Protestanten tijdens de verdrukking aan den katholieken herder het woord Pastoor niet wilden schenken, maar hem steeds in geschriften Roomsch Priester tituleerden. Om nu de gereformeerden niet te ergeren werd hij als zoodanig aangeduid.

Eene begraafing van katholieke lijken in eene kerk waar Protestanten hunnen eeredienst uitoefenden en ook hunne dooden begroeven geschiedde tot in het laatst der 18e eeuw in menigvuldige plaatsen onzer Meierij en andere streken, doch alleen in kerken door de Protestanten den katholieken ontnomen en door hunne vaderen gebouwd. Pastoor De Pauw rust dan naast vele zijner voorgangers en vroegere parochianen.

VIII. Pastoors en andere Priesters in de Parochiekerk.

1358 Yoannis van Welde, priester komt in eene schepenacte als getuige vóór en is hier wellicht pastoor geweest.

1382 Wilhelmus Voet. Hij was hier in dit jaar pastoor en tevens kanunnik van St. Jan te 's Bosch en is 21 November 1413 overleden.

1413 Joannes Osman. Ook hij stierf als kanunnik te 's Bosch 8 November 1442. Hij was hier in 1430 kerkelijke rector, doch afwezig en de deservitor heette Johannes De ...³⁷, met vijf missen, opbrengst 60 mudden.

1570 Petrus van Esch † 1 September 1590. Als pastoor bezat hij het recht om het kosterschap te Eersel te begeben. In 1585 droeg hij als zoodanig den clericus Joan Dircks Goossens aan den bisschop vóór, die de aanstelling liet volgen. Een naamgenoot van den pastoor werd in 1602 kanunnik te 's Bosch.

1590 Petrus Ancelmi Verhoeven of Peter Ansems had, na de verjaging van den pastoor te Hoogeloon door de ketters die pastorie, waaronder toen ook Hapert behoorde, van 1590 tot 1599 tevens als deservitor waargenomen. Hij presenteert 12 November 1607 den clericus Joannes Ooms als matricularius bij 't nederleggen van het kosterschap door Joannes Ekart. Van het beneficie van den H. Geest, met het altaar van O.L.V. verëenigd, was in 1615 Ancelmus Jacobs, die resideerde, rector en vermoedelijk dezelfde, die in een doopboek ter pastorie, bij een' doop als getuige kapelaan genoemd wordt.

Met toestemming van den abt van Echternach verwisselde Verhoeven, reeds 74 jaren oud, 22 April 1619 de pastorie van Eersel tegen die van Baren. Hij beleefde de verplaatsing niet. Dewijl zijn grafschrift het overlijden op 17 April 1619 vermeldt, moet klaarblijkelijk in een dezer beide opgaven eene fout en het verzoek tot verplaatsing denkelijk iets vroeger gesteld worden.

Pastoor Verhoeven heeft eene rente tot jaarlijksche uitdeeling van witbrood aan de kinderen bezet. De dorpsrekeningen vermelden vele jaren de uitgaaf hiervoor jaarlijks drie gulden.

³⁷. De naam is in het decanaal Register weg gesleten.

1619 Joannes Dionysius Roijmans S.T.B.F. Hoewel eerst pastoor te Baren geweest bezat hij nog meer dan eene halve eeuw den titel van pastoor van Eersel en wel in ongelukkige tijden. Hij beleefde er pest, verbanning der geestelijken, verwoesting en later berooving der kerk en kerkelijke goederen en inkomsten. 22 September 1627 verzocht hij den bisschop om zijnen kapelaan mr. Marcellus Van Bussel van Asten jurisdictie te willen verleen. Roijmans heeft merkwaardige aantekeningen in doopboeken enz. nagelaten.

1670 Nicolaas Sichmans van Sint Oedenrode was van 1650 tot 1670 medehelper van pastoor Roijmans en na diens dood zijn opvolger. Hij werd in 1657 pastoor te Bergeijk benoemd, doch liet in 1658 die herderlijke zorg aan eenen anderen priester over. Er berust eene verklaring in het archief te Eindhoven van zijnen geheelen afstand tegen St. Jan 1666 van die parochie gedaan, van welke ernstige verklaring ik eene copie bezit en in mijne beschrijving van Bergeijk heb overgenomen. Deze acte dateert van 6 Juni 1673.

Geboren 23 April 1623 werd Sichmans kanunnik te Postel en in 1685 abt dier abdij waar hij 8 September 1709 overleed, na als prelaat in 1701 afstand gedaan te hebben. Hij was tevens van 1650 tot 1685 pastoor te Duizel en van 1670 tot 1685 deken van Hilvarenbeek. Met uitstekenden ijver en vrucht heeft hij het herderschap in deze streek uitgeoefend.³⁸

1685 Henricus Bertrandt van Dordrecht, Norbertijn te Postel, bediende van December 1685 tot 2 November 1697 als deservitor de pastorie van Eersel en eenige maanden tevens in 1686 die van Duizel. Dit deed hij andermaal in 1693 tot zijn dood 23 Julij 1699, vermoedelijk bij gebrek aan beschikbare leden der abdij Tongerlo.

1699 Reinier Blox van Eersel, als kanunnik van Postel in 1685 geprofest, werd in 1692 kapelaan te Arendonk en in 1694 te Lommel, 24 Februari 1698 Pastoor-missionaris te Renoij en 10 October 1699 pastoor van Eersel. Volgens het archief der abdij betoonde hij zich een zeer ijverig herder. De opvolgende pastoors waren seculiere priesters.

³⁸. A. Heijlen, Historische Verhandeling over de Kempen, Turnhout 1837, blz. 116.

1719 Henricus de Pauw van Oijen. Hij is in de kerk onder eenen zerk begraven, † 15 Maart 1734.

1734 Jacobus van Alphen van Woensel. 27 Februari 1735 heeft hij de broederschap van den H. Rozenkrans in de kerk van Eersel opgericht. 18 Januari 1749 is hij er begraven.

1749 Wilhelmus Bierens van Eersel was bevorens tien jaren kapelaan te Woensel. Volgens het kerkregister zijn 24 Juli 1750 de parochianen van Eersel te Postel gevormd.

1772 Henricus Van de Meulenhof van Lierop had van 1763 de kapelanie van Hilvarenbeek bediend. Hij overleed 21 April 1811 en is in de nabijheid der kerk, zuidzijde op 't kerkhof begraven.

1811 Adrianus Mulders van Moergestel, was elf jaren kapelaan te Deurne geweest. Wegens de hem in 1815 berokkende onaangenaamheden vond hij bij den Vicarius Van Alphen goeden steun. Hij bedankte in 1817.

1817 Jacobus de Wit van Nuenen was vijf jaren kapelaan te Boxel geweest. Pastoor zijnde hield hij vele jaren een paard, dat hij soms ook bereed. Hij vond ook genoegens soms de kar te geleiden en vrachten voor de kerk of pastorie te brengen. Dit deed hij vooral door den aanvoer der steenen welke aan het bouwen van de nieuwe pastorie in 183.. benoodigd en onder Eersel gebakken waren. Van een vrolijk humeur hield hij de catechismus-oefeningen veelal op eene gemakkelijke of aangename wijze, weleens met zonderlinge gebaren naar de wijze van den beroemden Pater Abraham van Santa Clara. De Wit had van 1833 tot 1843 een assistent, toen de kapelanie is opgericht. Hij stierf 7 Februari 1854 en werd naast zijnen voorganger begraven.

1854 Wilhelmus Bax van Leende werd in 1824 kapellaan te Heeze en in 1832 pastoor van Soerendonk. Hij deed in 1858 van de pastorie te Eersel afstand en nam zijnen intrek in het in 1856 gestichte Liefdehuis te Oerle waar hij de Mis celebreerde. Hij overleed aldaar 5 Januari 1861. Zijn grafzerk bevindt zich op het kerkhof der religieusen.

1858 Nicolaus Van Hout van Handel, oudere broeder van Henr. Van Hout; hij bedankte als pastoor van Eersel in 1875 en betrok te Westerho-

ven eene woning, welke destijds het eigendom der kerk was. Hij verhuisde in 18.. .

1875 Henricus Joannes Schoenmakers van Waspik.

Kapellanen

Hier volgt eene lijst van hen die vóór de reformatie bekend zijn, schoon sommigen dezer reeds onder de pastoors genoemd zijn, als ook die na de herstelling der kapelanie.

1430 Joannes Beeckmans rector van 't Maria Altaar.

1585 Joannes Dircks Goossens.

16.. Joannes Ekart, koster.

1607 Joannes Ooms van Eersel, primissarius. Hij stierf den 7 October 1637 en werd te Eersel in de kerk begraven.

1615 Ancelmus Jacobi Smolders kapelaan en rector van het altaar van O.L.Vr. en den H. Geest.

1627 Marcellus van Bussel van Asten.

1694 Petrus Bogaerts, abdijheer van Postel. – Hij werd in 1699 pastoor te Duizel. 16 October 1736 is hij aldaar overleden.

1833 Adr. Godschalx van Berlicum assistent. – 1838 kapelaan te Zeelst, 1840 kapelaan Nuland, 1844 pastoor Neerloon, doet afstand 1852, † te Berlicum 1872.

1842 Antonius Ludovicus Reynerus Raupp van Bergeik assistent, in 1843 aldaar kapelaan en in 1858 pastoor te Dommelen.

1858 Joannes Martinus Van De Westelaken van St.- Michiels Gestel, in 1861 kapelaan te Hoek.

- 1861** **Joannes Bertens** van Udenhout. 1863 kapelaan te Bladel en vertrok in 1866 als missionaris naar Amerika.
- 1863** **Joannes Henricus Adrianus Vissers** van Eindhoven. – 1867 kapelaan te Waalre.
- 1867** **Bernardus Boex** van Eindhoven, was in 1865 assistent te Waalre. 1872 kapelaan te Horssen.

Pastoorswoningen of Pastorijën

Men kent de woningen der eerste of vroegste pastoors niet. Er bestaat geen schrift of legende, dat die immer bij de aloude parochiekerk aanwezig waren. Ik zal de huizen vermelden, welke tot pastorie verstrekt hebben, doch de twee oudste slechts bij mondelinge overlevering.

1e. Een klein meermaals verbouwd huis, in welks voorgevel zich tot voor eenige jaren een gemetseld kruis vertoonde. Dit huis is ongeveer in 't midden der buurt Dijk gelegen.

2e. Een tamelijk groot huis, bijna aan het zuidoosteinde der kom, waar in 18... aan den anderen kant de gereformeerde kerk is geplaatst.

3e. Een sterk naar den ouden bouwtrant ingericht burgerhuis aan de scheiding van de kom en den Dijk. Na het verlaten van den pastoor is het voor onderwijzerswoning gebezigd en een bijbouw, doch langs eenen anderen weg gelegen, als school vergroot en ingericht. Toen beide gebouwen voor dit doel niet meer gebezigd werden heeft ze de gemeente verkocht. Het huis lag niet met het front naar de straat maar ten zuiden, met den tuin vóór 't huis, hetwelk in 1871 is afgebroken, bij welke gelegenheid eene menigte oude geldstukken zijn voor den dag gekomen. De gewezen school, tot eene woning verbouwd, staat er nog.

4e. De nette burgerwoning bij de gewezen schuurkerk en thans in het bezit der gebroeders De Kort bezeten en bewoond staat ongeveer in 't midden van het sub 1 en 3 vermeld.

5e. Een fraai in de kom ten jare 17.. door de gemeente ten behoeve van den hervormden predikant gebouwd huis strekte den pastoor van 17.. tot 183.. als woning. Toen is het door genoemden Kerkhof gekocht en behoort nu aan eene zijner kleindochters. Dit huis is in 1895 met eene verdieping verhoogd en aanmerkelijk verbouwd. Achter het huis ligt een sierlijke lange tuin. Het is thans de woning van den geneesheer.

6e. De huidige in 183.. gebouwde pastorie in de onmiddellijke nabijheid der kerk staat met het front naar den toren en de tuin in de richting van 't dorp. Zij is in 1877 van eene verdieping voorzien en zeer doelmatig verfraaid

Pagina uit het manuscript met weergave van de grafzerken

<p>N°. 2. Sijfers zijn gotisch. Begraffent. pe. ter vā. Hier en kelk. Groot wapen. Met meer te onderscheiden. 1590 uitkorm. sijn sile. 1651</p>	<p>N°. 3. Groot got. lett. Hier leet begijn. De kerk is langwer. sijn van de figuur. Berijden Naan de 2 regels in 1 rei. Kelk in eene ronde figuur. 1619. Berke steg den 17 april 1619. 1651</p>
<p>N°. 4. Romijnse letters. Meer dan de helk is ingepomen door de afbeelding van een Engel, waarbij een cis ordes... etiti. Oock wapen s uit. Onder ook regels is nog te sien... Pastor lui... Sobit g. 16. 3.</p>	<p>N°. 5. Rom. letters. Afbeelding eener pilaar. In onder leet men. Hier leyt begraven Hendrickus De Bru Rom's Pister in Gereg. geshoren den 15 maart 1734.</p>

IX. De Gereformeerde Gemeente en Predikanten. De Parochiekerk door hen in gebruik. Zij wordt genaast en keert tot de Katholieken terug.

Van 1648 tot 1812 is de parochiekerk tot den hervormden eeredienst gebezigd, echter alleenlijk het gewezen priesterkoor hetgeen voor hunne ledematen genoegzame ruimte aanbod.

In 1678 wordt aangemerkt, dat de kerkmeesters niet konden geraken in volle possessie van den ontvangst en is met den predikant geresolveerd, om de kerk te repareren alzo dezelve te eenemaal verviel, zijnde 8 Augustus 1678 betaald aan den glazenmaker voor nieuwe glazen en repareren der oude 60 gl. Kort hierna volgen nog andere uitgaven aan glazen, houtwerk waar in ze gevat zijn enz.

Een kerkregister bevat eene copie uit de resolutie van den Raad van State der Nederlanden van 30 Juli 1717 wegens den abt van Echternach over het onderhoud. Bij het naslaan der kerkregisters ontmoet men menigen post van uitgaven voor het schieten of verdrijven van uilen in de eenzame kerk. Ik stip er eenige aan: 1719 aan de leidekkers "*van eenige gaten in 't choor toe te maken, daar de uilen doorvlogen*". Met het uithalen van jonge uilen f. 1-15-6. Omtrent dien tijd is nog dikwijls voor het schieten van uilen in of aan de kerk betaling geschied. Het kerkregister 1765 – 1800 meldt ook menigen post wegens het schieten van uilen in – aan en op de kerk.

Zondag 22 Juli 1736 geschiedde te Bladel, in de gereformeerde kerk (de oude afgebroken parochiekerk) door den waarnemenden Predikant eene opschudding of belediging. Men vindt hiervan melding in 't archief te Eersel. In de dorpsvergadering van 10 December 1770 is goedgevonden op het voorbeeld van andere plaatsen door den koster tijdens de predikatie stoven te doen bezorgen aan den Magistraat en den predikant van primo October tot ultimo Maart, waarvoor de koster 5 gl. 5 st. zal genieten.

De predikant Ross klaagde in 1776, als zouden ingezetenen van Eersel in de zoogenaamde Eerselsche Courant³⁹ uitdrukkingen gedaan hebben, smadelijk voor de belijders der gereformeerde religie. Dezelfde Predikant overhandigt 25 Mei 1799 den secretaris een' brief aan de Municipaliteit wegens een rekwest in de omstreken van 's Hertogenbosch aangeboden.

³⁹. Men noemde alzo soms eenige praatzieke ingezetenen.

De Predikant verwijt de Regenten o.a. de harmonie eenmaal op eene schandelijke wijze gestoord te hebben.

Bij besluit der Bataafsche republiek van 5 Augustus 1796 werden de oude hatelijke plakaten vernietigd, die sedert de komst der Franschen schier in onbruik waren. Alle kerken en pastoreele woningen zouden ter beschikking van het plaatselijk bestuur blijven, om deswege een vergelijk te treffen. Tot grondslag strekte het aantal zielen van ieder genootschap. Onder eene zekere uitkeering van geld aan de minder talrijke gezindheid, berekend naar het zielental, maakten de katholieken grootendeels van het naastingsrecht gebruik. De torens van klokken werden aan de burgerlijke gemeente als eigendom aangewezen.

Eersel besloot in eene vergadering 31 October 1798 de groote kerk, zooals in den verdrukkingstijd gewoonlijk de parochiekerk genoemd werd, te naasten. Ter vergadering van 4 October 1798 was het plan van schikking vastgesteld. De kerk op f 2724,- geschat zijnde ontving ieder gereformeerd lid voor zijn aandeel f 3-7-8, daar toen de bevolking uit 814 Roomschen en 27 Gereformeerden bestond.

Het kerkhof zou als vanouds dienen tot begraving der gemeente. De stoelen en banken door de hervormden binnen acht dagen alles op het vriendelijkste en broederlijkste. Nu verklaren gecommitteerden uit het hervormd kerkgenootschap van Eersel en aanhoorige plaatsen in geenerlei opzichten of deelen met een zoodanig plan van afstand te kunnen conformeeren. De pastorie door den Predikant bewoond werd aan 1750 gl. gewaardeerd. Eerst 30 December 1799 werd het genoemde verschil vereffend. 31 Januari 1800 is dit gebouw aan de R.C. gemeente overgegaan.

Getal ledematen te Eersel, Duizel en Steensel in eenige jaren.

7 November 1717 bevonden zamen 1792: leden, 16 en 12 toehoorders of kinderen; idem 1802: 20 en 11; 1804 zamen 37; 1805 idem 35.

Gesteund door eene milde bijdrage uit 's-Rijks kas is in 1812 een nieuw kerkje voor de Protestanten in de kom des dorps gebouwd. Sinds 18.. wordt daarin gewoonlijk om de 14 dagen des Zondags eene predikatie gehouden. Thans behooren de weinige te Eersel wonende Protestanten tot

de Protestantse Gemeente van Hoogeloon-Eersel-Vessem-Casteren-Knechsel-Duizel en Steensel. Vessem had vroeger ook een Dominé.

Predikanten te Eersel

1648 Rademakerus⁴⁰ was naar alle waarschijnlijkheid de eerste predikant, die na den Vrede te Munster voor Eersel en Duizel beroepen is.

17.. Theod. Neomagus was eerst predikant te Bergeik geweest.

1717 Wilh. Pijpers is 7 November van dit jaar alhier tot predikant bevestigd, welke bediening hij van 1709 tot 1717 te Valkenswaard had bekleed. Hij legde te Eersel een doopboek aan. Neomagus had steeds de door hem gedoopte kinderen op losse papiertjes aangeteekend. Dominé Pijpers was met Maria Neomagus gehuwd.

1792 Jacob Ross.

Joden of Israëlieten

Naar men meent woonden in vorige eeuwen soms eenige Israëlieten alhier, echter zelden meer den één gezin. Zij waren gewoonlijk beenhouwers of kooplieden. Na 1850 vindt men hier geen belijders dier natie meer. Zij bezaten hier eene begraafplaats langs den weg naar Steensel. Sinds eenige jaren echter zijn daarop geen lijken meer begraven. De laatste Joodsche inwoners waren twee broeders Blomhof, die gelijktijdig in 18.. tot het catholicisme overgingen. Bij hunne bekeering nam de oudste den naam van Josephus, de ander dien van Franciscus aan. De eerste stierf, ruim 92 jaren oud, 20 April 1883. Kort na zijnen overgang huwde hij eene katholieke jonge dochter. Frans stierf in 1887. Hun vader had in 18.. het gewezen schoolhuis aan den Dijk gekocht en als uithangbord in den muur nabij de deur geplaatst: *“Al had ik Salomons wijsheid en Izaäks gewin, kan ik nog niet slagten naar ieders zin.”* Reeds lang is dit opschrift vernietigd. In dit huis zijn die beide Joden als christenen overleden.

⁴⁰. Zijn echte naam zal wel Rademakers zijn. In deze tijden was het gewoonte vooral door geletterden den familienaam te latijniseeren.

Priesters te Eersel geboren. Stichters van beurzen en andere weldoeners of voorname personen zoowel Geestelijken als Leeken.

1500 Petrus Gijzen van Eersel was een der priesters aan de St. Janskerk te 's Bosch verbonden.

1551 Arnoldus Van Halvermijlen van Eersel is advocaat en secretaris der stad Leuven geweest. Bij zijn testament van 21 November 1551 heeft hij negen beurzen gesticht. Drie waren bestemd voor de humaniora (wetenschappen die den mensch sieren), drie voor de wijsbegeerte en drie voor de godgeleerdheid. Aanspraak op zes beurzen hadden eerst zijne bloedverwanten, voorts inboorlingen van Eersel, hierna die van Aarle en dan studenten van Leuven. Voor zes beurzen geschiedde de begeving op voordracht van den burgemeester, pastoor, oudsten schepen en schoolmeester van Aarle en Eersel.

1568 Cornelis Arnoldi was beneficiant van St. Jan te 's Bosch en tevens rector in de kapel van 't H. Kruis te Vucht. Voor deze laatste bediening moest hij Vrijdags en Zaterdags de Mis opdragen, doch residentie was geen verplichting.

1575 Petrus Wijnants van Eersel, pastoor van St. Walburgs-kerk te Antwerpen, heeft bij testament van 4 Augustus 1575 vijf beurzen gesticht. Hij bestemde drie dezer beurzen voor familie en bij voorkeur behoeftige schoolgaande kinderen van omtrent achtjarigen leeftijd. Twee andere beurzen konden studenten voor de redeneerkunde bekwaam genieten. Aan den oudsten bloedverwant, die als priester of student te Leuven zijnde en aan de pastoors van Eersel en Bergeik werd de begeving toegekend. Na de bloedverwanten van den stichter kwamen de inboorlingen van Eersel en Bergeik in aanmerking. Hij stierf 4 November 1576 te Antwerpen.

Er berust onder het gemeentearchief te Eersel eene verklaring in 1730 opgesteld, nagenoeg luidende: *“dat de beurzen van Peter Wijnands, pastoor te Antwerpen, altijd en van ouds onder de familie van gemelden Heer Wijnands zijn getrokken en geprofiteerd te Eersel. Tegenwoordig zijn Nicolaas Wijnands en Johannes Aarts de naaste van den bloede, zijn genoten hetgeen uit de doopboeken van Eersel zou kunnen aangetoond worden, doch zijn door vorige oorlogen verbrand en tot asch geconsumeerd. Ook verscheen de pastoor Hendrik de Pauw, die verklaart, na alle*

devoiren de voors. doopboeken niet machtig te zijn of bij hem niet vindbaar.”

1 Augustus 1730 verscheen de Pastoor De Pauw te Eersel en Mollen Pastoor te Bergeik, die verklaarden *“dat zij altijd en van ouds, beide zijn collecteurs der genoemde Beurzen, hoezeer een advokaat Van Santen te Brussel, zonder recht en rede heeft kunnen gelusten daartegen eenige oppositie te doen, enz. Aan Jan Aarts en Michiel Aarts Pastoor te Appelvoird in Vlaanderen is de Beurs o.a. geofferd. Enz.”*

1583 Petrus Petri van Eersel deed 23 Juni 1583 afstand van het altaar van den Verlosser en Hubertus in de kerk te Helmond. G.A. Petri bediende van 1592 – 97 het altaar van den H. Nicolaas in de genoemde kerk. Schoon de plaats hunner geboorte niet vernoemd is waren deze priesters waarschijnlijk Eerselaars.

1589 Barth. van Eersel te Luyk geboren, doch van Eersel afkomstig, noemt zich hierom Eerselius en nog meer gelatiniseerd Honorius, is van 1568 tot zijnen dood, 28 December 1589 pastoor te Helmond geweest. Een goed latijnschen dichter was hij tevens geschiedkundige. Coppens⁴¹ heeft de door den pastoor uitgegeven werken geboekt.

1595 Johannes Franco, een sterrekundige, is als geneesheer te Brussel overleden, vermoedelijk in 1595.

1607 Cornelius Aertse, beneficiaat in de hoofdkerk te 's Hertogenbosch, heeft 1 September 1607 twee beurzen (ad humaniora) in het fraterhuis te 's Hertogenbosch en verder voor de hogere studie aan de hoogeschool te Leuven of Douay gesticht. Hij vestigde daarvoor eene jaarlijksche som van 174 gulden. Benevens een paar geestelijken moesten de oudste en naaste bloedverwanten daarmede begiftigen eerst de familie, dan inboorlingen van Eersel en eindelijk die van Exel in Luikerland. Die eene beurs genoot, moest dagelijks het *Miserere* en *De profundis* met eene collecte voor den overleden stichter bidden.

Nu berust de collatie bij de regenten over de Godshuizen te 's Bosch, die in 1840 eene beurs van f 60 aan eenen Eerselschen student verleenden. De rijke fondsen hebben de daarstelling eener tweede beurs veroorloofd.

⁴¹. Coppens III, blz. 370. - Schutjes IV, 124.

1616 Mr. Arnoldus Van Esch van Eersel, erfgenaam van Joannes Rhodius en van Lucia Vinck, stichtte als zoodanig den 27 Mei 1616 eene beurs voor bloedverwanten en na deze voor inboorlingen van Utrecht of voor studenten van het bisdom 's Bosch. De inkomsten der stichting à f 50, zijn bij besluit van 't gedeputeerd bestuur van Noordbrabant van 15 Januari 1833, welke Schutjes Dl. II blz. 248 vermeldt.

Uit zijne eigen goederen heeft Van Esch twee beurzen voor theologanten van het seminarie daargesteld. Aan eenen bloedverwant en aan den pastoor van Reusel verleende hij de collatie om daarmede de bloedverwanten des stichters en verder jongelingen van Reusel, Eersel en Duizel te begunstigen. Vroeger beliep dit inkomen 106 gl. 5 st., later slechts f 13, welke met de gemelde inkomsten van het seminarie verëenigd zijn. Tot hiertoe bleek mij niet of de stichter Mr. Arn. Van Esch de pastoor van Duizel is, of dat deze een naam- en dorpgenoot van hem ware.

17.. Michiel Aarts pastoor te Appelvoird in Vlaanderen.

1653 Henricus Plasmans, kanunnik van St. Jan te 's Bosch, stichtte in 1653 eene beurs ten behoeve van studenten in de godgeleerdheid en wijsbegeerte. Na de bloedverwanten konden hierop aanspraak maken inboorlingen en Bergeik, verder die van Westerhoven, Luiksgestel, Rijthoven, Eersel, en Dommelen.

1658 Lambertus Roymans van Eersel maakte in 1658 eene stichting van vier beurzen aan het collegie der H. Drievuldigheid te Leuven. Zij konden door studenten van goed gedrag en van veel aanleg, in de eerste plaats die uit Eersel genoten worden.

1685 Reinerus Blox is te Postel geprofest. Zie onder de pastoors van Eersel.

1688 Godefr. Wijnants, 1 Nov. 1665 geboren, wordt in 1688 te Postel geprofest, in 1693 priester gewijd, kapelaan te Arendonk, keert in 1699 naar de abdij terug en wordt in 1704 pastoor te Lagemierde, doet in 1725 afstand. Hij is 10 Juli 1736 in het klooster overleden.

1707 Joannes Wauters, van 1699 kapelaan te St. Oedenrode, werd dit jaar pastoor te Lierop, deed 1728 afstand en stierf in de abdij te Postel, waarvan hij kanunnik was, 15 December 1744. Hij werd 4 September 1672

geboren. Carolus Wauters noemt Van Gils als kapelaan te St. Oedenrode in 1741, doch is verder niet bekend.

1710 Adrianus Wijnants is van 1710 tot 1744 pastoor te Eindhoven geweest.

1712 Godefr. Van Mol was van dit jaar tot 1745 pastoor te Netersel, waar hij in Mei overleed. Sommige registers hebben echter het dorp Hersselt in België voor zijne geboorteplaats gemeld.⁴² 15 Juni 1733 komt hij in eene doopacte als pastoor van Netersel en Casteren voor.

1731 Johan. Franc. Vervlassen, 23 Juni 1702 geboren, te Postel geproft in 1722, pastoor te Helmond 7 Juni 1731, waar hij 1 Augustus 1782 plotseling stierf na 7 September 1781 afstand gedaan te hebben.

1770 Antonius Aerts werd dit jaar pastoor te Bladel, waar hij 25 Mei 1793 stierf. Hij was zeven jaren kapelaan te Woensel.

1779 Volgens het Grafboek van Woensel overleed aldaar 8 November 1779 de eerw. "Roomschheer" Arnoldus Gijsbert van Eersel, laat na Ouders, broers en zuster.

1819 Joan. Henr. Intven, had eene kleine gestalte en de eerste godgeleerde studiën van den ervaren pastoor G. Cools te Duizel genoten. Hij werd te Dussen in 1819 kapelaan, in 1828 pastoor te Borkel en Schaft, waar hij loffelijk ijverde, om de beide schuurkerken door eene kerk tusschen die dorpjes te vervangen, wat in 1844 tot stand kwam. In 1840 naar Tongerlo verplaatst, heeft hij de aloude kerk inwendig in 184.. verfraaid en in 1847 de pastorie verbeterd. Zijn houten kruis met lang opschrift bleef tot Juni 1896 in orde. De kerk is door het bouwen eener nieuwe en ruimere in 18.. en in de nabijheid vervangen.

⁴². Schutjes V, 180.

X. Heide. Vroente.⁴³

1326. Jan III hertog van Brabant schenkt 20 December 1326 aan de inwoners van Eersel en omliggende plaatsen - de Berse, de Palude, de Wedebosch, de Hapert, de Hoog Casterle, de Dusel - de gemeentegronden tegen een jaarlijkschen cijns.

Deze uitgestrekte heide heet de groote aard. Hierin ligt o.a. eene gemeente of moeras, aan de grens van Bergeik en Eersel, in de nabijheid der Boxheide, aan welker bewoners met die van den Hoogen en Lagen Berkt onder Bergeik in lang verlopen tijd het gezamenlijk gebruik verleend is. Deze vroente was immer onder de benaming van Klot-, Klotte- of Klotterputten bekend, omdat er door de rechthebbende veenturf, hier klot genoemd, gestoken wordt.

Over het bezit of gebruik zijn in onderscheidene eeuwen geschillen en kostbare procedures gevoerd. Protocollen gewagen o.a. van die in de jaren 1352 en 1507. Toen zij in 1648 "*twistig en dingtalig*" geweest waren, had deze procedure hen "*overduldige*" onkosten veroorzaakt, die zij zagen voortaan "*qualijk*" op te brengen. Eindelijk hebben zij hunne geschillen in vrede vereffend door tusschenspreken van goede mannen. Zij zouden de Klotputten gebruiken en "*possedeeren*", gelijk hunne voorvaderen respectievelijk hebben gedaan. Die der Berkten te Bergeik, de aanleggers, hadden zich mitsdien enorme kosten, vruchteloos berokkend. Jacob Wachtelaar, vorster te Eersel, had volkomen last en macht om hierin uitspraak te doen.

Daar Bergeik meende te hebben ontdekt, dat de Putten alleen aan haar toekomen, vroeg ze in 1860 deswegens inlichting aan gedeputeerde Staten. Bij de oprichting der 2e Afdeeling te Bergeik was haar wegens de Klotputten te veel grond aangedeeld. In 1879 ontving daaruit hierom de gemeente Eersel, Duizel en Hoogeloon, als medegerechtigden in den grooten aard, in 1326 verleend, zamen f 181,92. Na eenige geschillen blijven de Putten weder tot gebruik der bewoners van de gezegde gehuchten.

⁴³. Daar de meeste uitgiften in hoofdstuk IV voorkomen kunnen korthedshalve hier vele zaken onvermeld blijven.

1450

Over de grenspalen der gemeene gronden tusschen Bergeik en Eersel is eene bevinding en uitspraak geschied, welke men verplicht was te herkennen. Uit eene copie ten raadhuize schreef ik eens den voornamen inhoud als volgt:

“Interpretatiën en sententie van ‘t Hof, van die van Eersel verweeiders tegen die van Bergeik en Westerhoven aanleggers waardoor deze worden verplicht te herkennen voor hare palen tegen die van Eersel: ten eerste van de grenspalen tot Hoerne tot Schoongars⁴⁴ toe, te weten waar een eik verbrand en die jonge wederom geplant is, voorts van daar tot de palen van Waalwijk, staande op de oude gracht, daar af die eerste paal ter plaatse Eerbrand en de andere aan W. Rademakers – en dat die van Eersel hunne palen behouden zullen tegen die van Bergeik en Westerhoven van den voors. ouden staak tot tegen Gheefkensvoirt⁴⁵ en alzoo aan die oude fundatie van ons Godenhuis van Postel, linierecht tot de voorschreven plaatse geheeten Schoengairs daar die voors. eik verbrand is en de jonge geplant.- Behoudelijk onzes voorsch. meester van Postel en alle andere onze of hare rechten, heerlijkheid of gebruik dat zij of eenige van haar in de voors. of eenige ander vroenten, heiden of gemeenten binnen de voors. palen ten beide zijde genoemd gelegen schuldig zijn te hebben.- gegeven 3 Februari 1450.

1551

De gemeente verkocht 50 bunders heidegrond.

Schoongars of de Zeven Heerlijkheden.

Van deze zeer merkwaardige plek las men in de courant van Turnhout dato 25 Augustus 1866 en eenige dagen vroeger in ‘t Handelsblad van Antwerpen:

“Wie denkt er aan, dat men in het midden eener eentoonige heide zeldzaamheden ontmoeten kan? Zoo vindt men te Desschel, langs den kant van Postel een punt, op een enkelen vierkanten meter, waar zich twee koningrijken, drie provinciën en zeven gemeenten verëenigen. Deze

⁴⁴. Zie blz. 126 (ms Panken) = onze paginering 56.

⁴⁵. Gerckensfoirt, Geefkensvoort of Gefkensvoort bij Postel’s terrein waar Bladel aan Reusel grenst.

plaats is algemeen gekend onder de naam der *zeven heerlijkheden*. De landen zijn Holland en België; de provinciën zijn Antwerpen, Limburg en Noordbrabant en de gemeenten zijn Moll, Balen, Desschel, Lommel, Luiksgestel, Bergeik en Reusel. Al de punten zijn gemeente-eigendommen, dus wilde men daar een klein eigendom koopen, zou men de tusschenkomst van twee gouvernementen, drie provinciale en zeven gemeentebesturen noodig hebben.”

XI. Lotgevallen of merkwaardige Gebeurtenissen.

1506

Hertog Karel van Gelder stelde het dorp onder zware brandschatting.

1512

De hoogschout van 's Bosch is te Riethoven, waar eenige dorpen hunne manschappen moeten zenden. "*Jan die Wuest*" brengt een plakaat o.a. naar Eersel, dat met haren tax volk gelast wordt naar Rijthoven, Westerhoven en Dommelen bij den Hoogschout te komen "*de vorst durend*". Het was 15 Januari.

1530

Eersel (ook Duizel, Steensel en Casteren) wordt gelast, volk naar 's Hertogenbosch om te graven te zenden.

1571

Een bode brengt uit 's Bosch een brief aan den stadhouder van Kempenland 12 December te Eersel (Irsel genoemd).

1572

Op bevel van den Gouverneur brengt een bode besloten brieven aan den stadhouder van den schout te Eersel, om binnen den Bosch karren te bestellen, om daar de aarde van de straten naar de vestingwallen te voeren.

1577

Er bevinden zich, ook in deze streek, Spanjaarden en was de regeering van 's Bosch bevreesd voor hunnen aanval, waarom ze in Februari, Maart en April o.a. naar Eersel spionnen uitzond, om er de bewegingen der Spaansche bende na te gaan en daarvan bericht te brengen. 21 Maart 1577 bracht een bode bevel te Eersel wagens naar Antwerpen voor de Spanjaarden te zenden.

1581

Graaf van Mansfeld laat het dorp bij de belegering van Eindhoven door zijne soldaten plunderen en verbranden. De kerk werd waarschijnlijk geprofaneerd. Dit geschiedde onder pastoor Van Esch 1570-1590. Kort

daarop nog onder denzelfden pastoor sleepte eene besmettelijke ziekte de halve bevolking ten grave.

15..

Aan eene besmettelijke ziekte sterft de halve bevolking.

1694

Nadat een troep Fransche soldaten, ongeveer tachtig man sterk, 9 October dezes jaars te Hapert en Duizel alles geplunderd en menschen en paarden met zich gevoerd hadden, kwamen zij dien namiddag te Eersel. Zij vonden er veertig ingezetenen in het geweer, die den doortocht met karren versperd hadden en bij de aankomst des vijands de klok trokken. Nu liepen de Franschen door de akkers achter het dorp om en staken daar zij het eerste bij konden komen de huizen in brand. Dit ziende vuurden de inwoners op den vijand, die wederkeurig handelde. Van weerszijde werden eenige gedood en eenige gevangen. Kort hierna trokken de Franschen terug en staken de voornaamste huizen in brand. Hiervan onderricht gelasten de algemeene Staten, de heer Van Dijkveld om dit den prins van Oranje bekend te maken, met verzoek, dat hij zijne Hoogheid wilde aanmanen, hier tegen zulke orde te stellen, als hij oordeelen zou te behooren.⁴⁶

1711

Door de Franschen wordt de plaats weder in brand gestoken.

1713

Een slecht vrouwmensch, als de kwade of booze Griet bekend, sticht moedwillig brand, waardoor 43 huizen de prooi der vlammen worden.

1714

In Augustus hebben "*quataardige boosdoeners off brantstigers*" drie achterëenvolgende Zaterdagden eenige huizen met schuren enz. afgebrand. Hoogm. Staten verleenden 10 Januari 1715 remissie op de verponding dier arme menschen, die hunne huizen met leeme wanden hebben opgebouwd.

⁴⁶. Notulen der Staten Generaal van 13 October 1694, bij Van Heurn.

1745

Het regiment Waldek passeert hier. Van een gereformeerden soldaat wordt een kind geboren en door den dominé gedoopt, die den vader een doopbrief in het latijn geschreven, heeft afgegeven.

1882

In November zijn eenige lantarens met palen in de dicht bevolkte plaatsen, meerendeels in de kom, gesteld ter verlichting der duistere avonden.

1884

Door onweder branden in de kom vier huizen af.

1892

Een man verhangt zich.